

www.giyav.org.tr

**TÜRKİYE'DE ZAZACA'NIN
KONUŞULDUĞU BÖLGELERDE
DİLİN KULLANIMI VE GELECEĞE DAİR
ÖNGÖRÜLER ANALİZ RAPORU**

TÜRKİYE'DE ZAZACA'NIN KONUŞULDUĞU BÖLGELERDE DİLİN KULLANIMI VE GELECEĞE DAİR ÖNGÖRÜLER ANALİZ RAPORU

Proje Ekibi

Proje Sorumlusu :Çiğdem ERTAK

Proje Danışmanı: Meryem ÖZDEMİR OK

Proje Koordinatörü : Ceylan PALAMUT AK

Raporu Yazan : Ebru ERGİN

Saha Çalışması : Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi

Literatür Rapor Çalışması : Serhat KILIÇ

Editör : Meryem ÖZDEMİR OK

This project is funded by
the European Union.
Bu proje Avrupa Birliği tarafından
finansı edilmektedir.

HAKLARA DESTEK
İnsan Hakları Örgütlerini
Destekleme Programı

Bu Rapor "Haklara Destek Programı" kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır.İçeriğın sorumluluğu tamamıyla "Göç ve İnsani Yardım Vakfı'na" aittir ve Avrupa Birliği'nin ve/veya Haklara Destek Programı'nın görüşlerini yansıtmamaktadır.

HAZİRAN 2021

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	3
1. ARKA PLAN	5
1.1. Türkiye'deki Dil Politikaları	6
1.2. Türkiye'nin Taraf Olduğu Sözleşmeler, Anadili ve Eğitim	7
1.3. Zazaca Lehçesinin Tarihçesi ve Bu Dille İlgili Akademik Çalışmalar.....	9
1.3.1. Zazaca Lehçesinin Tarihsel Süreci	9
2. KAPSAM VE YÖNTEM	12
2.1. Örneklem	13
2.1.1. Çalışmaya Katılan Çocuklara İlişkin Bilgiler.....	13
2.2.2. Çalışmaya Katılan Ebeveynlere İlişkin Bilgiler	14
2.2.3. Çalışmaya Katılan Muhtarlara İlişkin Bilgiler.....	14
3. BULGULAR.....	15
3.1. Araştırmadan Elde Edilen Bulguların Farklı Kategoriler Altında Paylaşılması.....	15
3.1.1. Anadilinin Bilinmesi ve Öğrenilmesi	15
3.1.2. Anadilinin Kullanımı.....	20
3.1.3. Anadilinde Eğitim	25
3.1.4. Anadilinin Önemi ve Korunması.....	27
3.2. Bulguların Değerlendirilmesi.....	33
3.2.1. Anadilinin Bilinmesi ve Öğrenilmesi.....	33
3.2.2. Anadilinin Kullanımı	34
3.2.3. Anadilinde Eğitim	34
3.2.4. Anadilinin Önemi ve Korunması.....	35
4. SONUÇ YERINE	36
5. ÖNERİLER.....	39
KAYNAKÇA.....	40

Grafik Listesi

Grafik 1:	Çalışmaya Katılan Çocukların Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı	13
Grafik 2:	Çalışmaya Katılan Ebeveynlerin Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı	14
Grafik 3:	Çalışmaya Katılan Muhtarların Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı	14
Grafik 4:	Çocukların Anadilde Eğitim Seçmemelerine İlişkin Nedenler	27
Grafik 5:	Anadilde Konuşmanın Neden Önemli Olduğuna İlişkin Çocukların Cevapları	28
Grafik 6:	Anadilde Konuşmanın Neden Önemli Olduğuna İlişkin Ebeveynlerin Cevapları	29
Grafik 7:	Yetişkinlerin Anadillerini Nasıl Koruyabileceklerine İlişkin Cevapları	30
Grafik 8:	Anadilin Varlığını Sürdürmesindeki Engellere İlişkin Ebeveyn Yanıtları	30
Grafik 9:	Çocuklarının Anadillerini Öğrenmesinin Önündeki Engellere İlişkin Ebeveyn Görüşleri	31
Grafik10:	Farklı Yaş Grubundaki Hane Üyelerinin Anadillerini Kullanma Sıklıkları	32

Tablo Listesi

Tablo 1:	Anadilinizi Ne Düzeyde Biliyorsunuz Sorusu için Çocukların Cevapları	16
Tablo 2:	Anadilinizi Ne Düzeyde Biliyorsunuz Sorusu için Ebeveynlerin Cevapları	16
Tablo 3:	Anadilinizi Nereden/Kimler Aracılığıyla ve Ne Düzeyde Öğrenebiliyorsunuz Sorusu için Çocukların Cevapları	17
Tablo 4:	Anadilinizi Öğrenmek ve Daha İyi Konuşmak İstiyor musunuz Sorusu için Çocukların Cevapları	18
Tablo 5:	Anadilinizi Öğrenmek ve Daha İyi Konuşmak İstiyor musunuz Sorusu için Ebeveynlerin Cevapları	18
Tablo 6:	Anadilinizi Öğrenmek için Kurs İmkânı Olsa Katılır mısınız Sorusu için Çocukların Cevapları	19
Tablo 7:	Anadilinizi Öğrenmek için Kurs İmkânı Olsa Katılır mısınız Sorusu için Ebeveynlerin Cevapları	19
Tablo 8 :	Çocuklarınıza Anadillerini Öğretmek için Çaba Sarf Ediyor musunuz Sorusuna İlişkin Ebeveynlerin Cevapları	20
Tablo 9:	Evinizin İçinde Daha Çok Hangi Dili Konuşuyorsunuz Sorusu için Çocukların Cevapları	21
Tablo 10 :	Evinizin İçinde Daha Çok Hangi Dili Konuşuyorsunuz Sorusu için Ebeveynlerin Cevapları	21
Tablo 11:	Evinizin İçinde Anadilinizi Ne Sıklıkta Konuşuyorsunuz Sorusu için Çocukların Cevapları	22
Tablo 12:	Evinizin İçinde Anadilinizi Ne Sıklıkta Konuşuyorsunuz Sorusu için Ebeveynlerin Cevapları	22
Tablo 13:	Anne/Babanız ile Anadilinizi Konuşuyor musunuz Sorusu için Çocukların Cevapları	23
Tablo 14:	Çocuklarınızla Anadilinizi Konuşuyor musunuz Sorusu için Ebeveynlerin Cevapları	23
Tablo 15:	Çocukların Sokakta/Oyun Oynarken Çoğunlukla Hangi Dili Konuştuklarına İlişkin Cevapları	24
Tablo 16:	Ebeveynlerin Sokakta/Sosyal Hayatta Çoğunlukla Hangi Dili Konuştuklarına İlişkin Cevapları	24
Tablo 17:	Çocukların Anadilde Eğitime Yönelik Cevapları	25
Tablo 18:	Anadilde Eğitime Yönelik Bir Talebiniz Var mı Sorusuna İlişkin Ebeveynlerin Cevapları	26
Tablo 19:	Anadilinizi Seçmeli Ders Olarak Seçtiniz mi veya Önerdiniz mi Sorusuna İlişkin Çocukların Cevapları	26
Tablo 20:	Anadilde Konuşmanın Önemine İlişkin Çocukların Cevapları	28
Tablo 21:	Anadilde Konuşmanın Önemine İlişkin Ebeveynlerin Cevapları	28
Tablo 22:	Farklı Yaş Grubundaki Hane Üyelerinin Anadillerini Kullanma Sıklıkları	32

ÖNSÖZ

Türkiye tarihten günümüze farklı halkların, kültürlerin ve dillerin yaşadığı bir ülke olmuştur. Sahip olduğu bu toplumsal ve kültürel zenginlik uygulanan politikalar ve yaklaşımlar nedeni ile korunamamakta ve sürdürülememektedir. UNESCO Raporu'na göre Türkiye'de pek çok dil kaybolma tehlikesi altındadır.

Kürtçe'nin Zazaki lehçesi UNESCO Raporu'na göre güvensiz diller arasında yer almaktadır. Anadili Zazaca olan kişiler bu dili aile içinde, sokakta, sosyal ilişkilerinde kullanarak sürdürmektedir. Kullanım alanı oldukça sınırlı olan Zazaca'da yazılı eserler, görsel yayınlar, akademik çalışmalar oldukça sınırlıdır ve yeni nesillere bu dilin aktarılması açısından önemli sorunlar yaşanmaktadır.

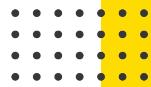
Bu rapor Zazaca'nın kullanıldığı bölgelerde kent merkezi ve kırsal alanlarda yetişkinler ve farklı yaş gruplarındaki çocukların dilin kullanım düzeyi, öğrenimi, anadilinde eğitim ve dilin öğrenimi ve gelişimi için yararlandıkları araçların varlığının tespiti amacıyla yapılan saha çalışması ve literatür çalışmasının derlenmesi ile hazırlanmıştır. Yapılan çalışma ile Zazaca'nın karşı karşıya olduğu tehlikenin tespit edilmesi sağlanmıştır.

Literatür çalışması kapsamında yapılan araştırmalarda Zazaca yazılı ve görsel çalışmaların oldukça yetersiz olduğu, geçmişten bugüne sözlü gelenek ile ulaşan dilin kendine has öğelerinin dahi korunamadığı görülmüştür. Yazılı, görsel iletişim araçları, akademik çalışmalar vb. yapılan çalışmaların da oldukça sınırlı olduğu, çoğunlukla bu dili kullanan kişilerin kişisel çabaları ile sınırlı kaldığı görülmüştür.

6 kent ve bağlı kırsal alanlarda yapılan saha çalışmasında da Zazaki lehçesinin ev içinde, sokakta, sosyal ilişkilerde kullanıldığı ancak yeni nesillerde yaş küçüldükçe kullanımının daha çok azaldığı görülmüştür. Zazaca dilini konuşanların dilin korunmasını önemsedikleri ve bu alanda yapılan seçmeli ders, kurslar, iletişim araçları vb. ilgi duyduklarını belirttikleri ancak bu çalışmaların da sürekliliğinin sağlanamadığı görülmüştür. Literatür çalışması ve saha çalışmasında net olarak Zazaca'nın karşı karşıya olduğu tehlike ortaya konmuş ve dilin korunması ve sürdürülmesi için anadilinde eğitim ve kamusal alanda kullanımının gerekliliği açığa çıkmıştır.

Çocuk hakları alanında faaliyet yürüten bir vakıf olarak çocukların anadili öğrenimi, anadilinde eğitim ve anadilinde kamusal hizmetlere erişimini en temel hak olduğunu düşünüyor ve anadilinde hak temelli çalışmalar yürütüyoruz. Oldukça önem verdiğimiz bu çalışma kapsamında Zazaki lehçesinde yapılacak çalışmaların ne kadar elzem olduğunu ve özellikle çocukların bu lehçeyi öğrenimi ve kullanımının sürdürülmesi gerektiğini gördük ve raporun sonunda dilin korunması ve sürdürülmesi için önerilerimize yer verdik. GİYAV olarak Zazaki lehçesinde özellikle çocuklar için yeni araçlar oluşturmaya devam ediyoruz ve bu dilde yapılacak tüm çalışmalara da destek vermek istiyoruz.

Tehlike altında olan bir dilin mevcut durumunun tespiti ve bu dilde çeşitli araçlar üretmemiz için bizlere destek veren Haklara Destek programı Anadili ve Kültürel Halklar Projesi'ne ve raporun hazırlanması için işbirliği sağladığımız, destek aldığımız emeği geçen herkese teşekkürlerimizi iletiyoruz.

GİRİŞ

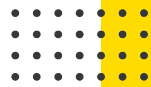
Yaşayan en canlı varlıklardan biri dildir ve maalesef ki kullanılmadığı takdirde yok olmaya mahkûm olan en hassas varlıkların da içinde yer almaktadır. Dünya üzerinde de pek çok dil kaybolma tehlikesi altındadır. Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) 21 Şubat Dünya Anadili günü öncesinde yayımladığı "Tehlike Altındaki Diller Atlası"na (Moseley, 2012) göre, Türkiye'de 15 dil tehlike altındadır.

Dil ile düşünce arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Düşüncelerin geliştirilmesinde ve aktarılmasında dil olmazsa olmazlar arasında yer almaktadır. Yanı sıra dil sosyal bir varlık olan ve bu yönü ile diğer canlılardan ayrılan insanların toplumsallaşma sürecinde, bir kimlik edinmesinde ve kimliğine bağlanması ve sürdürmesinde, kültür oluşturmada ve kültürünü devam ettirebilmesinde çok önemli bir yere sahiptir.

Dil insanların erken gelişimsel evrede kazandıkları bir beceri ve doğumlarıyla birlikte edindikleri de bir hakktır. İnsanların içine doğdukları ortamda (çoğunlukla aile) öğrendikleri ilk dil anadilleri olarak kabul edilir. Dünyaya gelen her bebek kendisi ile iletişim kurulan dil aracılığıyla dünyaya algılamaya ve öğrenmeye başlar ve buna bağlı olarak tüm düşünme ve öğrenme becerileri de anadili etrafında şekillenir (Gander ve Gardiner, 2010). Bilişsel, toplumsal, sosyal vb. tüm süreçlerin ilk temellerinin anadilinde atıldığı bir süreç sonrasında eğitime anadilinde devam edememe durumu anadilinde eğitim alamayan çocukların tüm gelişim alanlarında geri kalmasına neden olabilecek bir risk faktörüdür.

Türkiye de uzun tarihsel sürecinde ve günümüzde anadili farklı olan çok sayıda farklı milletin yaşadığı bir coğrafyadır. Ancak UNESCO'nun raporuna göre Türkiye'de de pek çok dil kaybolma tehlikesi altındadır ve bunlardan biri de Zazaca'dır.

Bu çalışma kapsamında Zazaca lehçesinin kullanıldığı kent merkezleri ve kırsal bölgelerde dilin kullanımı, bilinmesi, yeni nesillere aktarımı, dilin öğreniminde yararlandıkları araçlar, önemi ve yaşaması için dili kullananların görüşlerinin araştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca Zazaca lehçesinde hazırlanan eserler, görsel ve yazılı çalışmalar vb. Araştırmalar derlenmiş ve raporda yer verilmiştir.

1. Arka Plan

UNESCO'nun "Tehlike Altındaki Diller Atlasına göre Abazaca, Hemşince, Lazca, Pontus Yunancası, Çingene dilleri, Süryanice'ye benzeyen Suret ve Ermenice "Kesinlikle tehlike altında olan diller" arasında yer alırken Abhazca, Adige, Kabar-Çerkes dilleri ve Zazaca güvensiz durumda olan diller olarak sınıflandırılmıştır.

UNESCO bir dilin ne derece tehlike altında olduğunu anlamak ve sınıflandırmak üzere 9 farklı ölçüt kullanmaktadır.

- Dilin kuşaktan kuşağa aktarılması
- Dili konuşan kişi sayısı
- Dili konuşanların toplam nüfusa oranı
- Dilin kullanım alanlarında değişiklikler
- Yeni alanlara ve ortamlara dilin tepkisi
- Dilin öğrenilmesi, o dilde okuma yazma öğrenilmesi için gerekli materyallerin varlığı
- Devletlerin ve kurumların tutum ve politikaları, buna dilin resmi durumu ve kullanımı da dahil
- Toplumun bireylerinin kendi dillerine yönelik tutumu
- Dille ilgili var olan belgelerin miktarı ve niteliği.

UNESCO tarafından sunulan ölçütler ışığında değerlendirildiğinde bu araştırmanın konusu olan Zazaca lehçesine ilişkin koruma politikalarının ne kadar zayıf olduğu akılda tutulmalıdır.

Tehlike altında olan veya güvensiz durumda olan dillere ilişkin risklerin ortaya konması ve yaşamasına ilişkin çözüm önerilerinin hayata geçirilebilmesi için UNESCO tarafından belirlenen kriterlere göre araştırmaların ve çalışmaların yapılması önemlidir. Bu çalışma Zazaca lehçesi için dilin kuşaklar arası aktarımı, dilin kullanım alanı, dili konuşan kişi sayısı (küçük bir örneklem için), dilin öğrenilmesi gibi bilgilere ulaşmayı hedeflemiştir. Dille ilgili var olan belgelerin miktarı ve niteliği de oldukça önemli bir kriterdir. Bu bağlamda Zazaca lehçesi ile ilgili akademik çalışmalara ilişkin özet bir bilgi bölüm 1.2'de sunulmuştur.

11. Türkiye'deki Dil Politikaları

Türkiye'deki dil politikalarının çıkış noktasının 1924 Anayasası'nda Türkçe'nin resmi dil olarak kabul edilmesiyle başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Aynı yılın mart ayında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile de eğitim kurumları ve eğitim dili merkezleştirilmiştir. Bu kanun ile birlikte tekke ve zaviyelerin kapatılmasına ek olarak tüm Kürt okulları da kapatılmıştır.¹ Yani sıra kanunun uygulanması sürecinde Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgelerde okullaşma oranlarının düşük tutulduğu da bilinmektedir Türkçe dilinin merkezleşmesi için atılan ikinci önemli adım da pek çok kaynakta "harf devrimi" olarak anılan 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı "Yeni Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkında Kanun"un kabul edilmesidir. Bu dönemlerde Türkçe'nin yaygınlaşması ve resmi dil haline gelmesi için atılan yasal, hukuki ve politik adımların yanı sıra sivil girişimlerin olduğu da bilinmektedir. Darülfünun Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti'nin 1928 yılında başlattığı "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası buna verilebilecek en iyi örneklerden bir tanesidir. Bu kampanya ile hem gayrimüslimler hem de anadili Türkçe olmayan topluluklar kamusal alanlarda Türkçe konuşmaya zorlanmışlardır (Coşkun, Derince ve Uçarlar, 2010).

Türkçe'nin yaygınlaştırılması amacıyla atılan bir diğer adım da 1934 yılında çıkarılan İskân Kanunu'dur. Kanunla birlikte Türkiye halkları, (a) Türkçe konuşan ve Türk etnisitesinden olanlar, (b) Türkçe konuşmayan fakat Türk kültüründen sayılanlar ve (c) Türkçe konuşmayan ve Türk kültürüne ait olmayanlar şeklinde üçe ayrılmıştır. Özellikle Kürtlere ve Araplara işaret ettiği düşünülen üçüncü grup, kanun gereği güvenlik gerekçesiyle her türlü sivil yerleşime kapalı alan olarak tanımlanmıştır. Söz konusu bu tasnif Türklerin yerleşime kapatılan bölgelere yerleştirilmesi, Kürtlerin Türklerle yaşayacakları bölgelere yerleştirilmesi gibi asimilasyon ve yerinden edilme politika ve uygulamalarını içermektedir. 1950'li yıllara gelene kadar hayata geçirilen önemli uygulamalardan biri de soyadı kanunu olmuştur. Söz konusu kanun hem gayrimüslimlerin hem de adları ve soyadları Öztürkçe olmayan Müslümanların kendilerine Öztürkçe bir ad ve soyad almaları gerekliliğini vurgulamaktaydı (Coşkun, Derince ve Uçarlar, 2010).

Bilindiği üzere 1924 anayasası 1960 yılındaki darbe ile değişmiş ve 1960 anayasası yürürlüğe girmiştir. 1960 darbesinden sonra Türk Dil Kurumu eski politikaları da destekler şekilde Öztürkçe kullanımını destekleyen genelgeler yayımlamıştır. 1980 yılındaki darbe dönemine gelindiğinde ise yine bir Anayasa değişikliğinin olduğu ve bu anayasada da dil konusunun ele alındığı görülmektedir. 1982 yılındaki anayasada, tıpkı diğer anayasalar gibi Türkçe dili resmi dil olarak kabul edilmiş ancak farklı olarak bu hükmün değiştirilemez olduğu da anayasa maddelerine eklenmiştir. Yine bu anayasada "yasayla yasaklanan dil" ifadesine yer verilmiş ve Türkçe dışında hiçbir dilin eğitim ve öğretim kurumlarında okutulamayacağı maddelerine yer verilmiştir (Sadoğlu, 2002).

Şimdiye kadar ki özetten izleneceği üzere Türkçe'nin kabulü ve yaygınlaşması ile diğer dillerin kuşatılmasına ilişkin politika ve uygulamalar Cumhuriyet'in ilanı ile başlayıp uzun yıllar devam etmiştir. Türkiye'de diller üzerindeki baskının 1990 yılları itibarıyla ancak gevşemeye başladığı görülmektedir. Bu gevşemede rol oynayan en önemli etken ise Türkiye-AB ilişkileri olmuştur. Türkiye-AB ilişkilerinin yanı sıra 1990'lar itibarıyla farklı grupların hak mücadelesinin de var olan politikaların gevşemesinde etkili olduğu düşünülmektedir (Sadoğlu, 2017).

Türkiye'nin 1999 yılında AB tam üyeliğine aday olarak kabul edilmesini takip eden dönemde pek çok yasal değişiklik yapmıştır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

1- TBMM Anayasa Komisyonu Tutanak Dergisi, 11. Toplantı, 14 Temmuz 2017 https://www.tbmm.gov.tr/develop/awa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=1932

- Kürtçe'yi yasak dil kapsamına sokan 2932 sayılı kanun kaldırılmıştır.
- 2001 yılına yasada yer alan "yasayla yasaklanmış dil" ibaresi kaldırılmıştır.
- 2002 yılında radyo ve televizyonlarda farklı dillerde yayın serbestisi getirilmiştir.
- 2004 yılında TRT'de Boşnakça, Çerkezce, Arapça, Kürtçe dillerinde ve Kürtçe'nin Zazaca lehçesinde televizyon ve radyo programları yayınlanmaya başlamıştır.
- 2009 yılında tutuklu ve hükümlülerin telefonda Kürtçe konuşmalarının önünü açan mevzuat değişikliği yapılmıştır.

1.2. Türkiye'nin Taraf Olduğu Sözleşmeler, Anadili ve Eğitim

Türkiye'de anadil konusuna ilişkin AB tam üyelik süreci ile birlikte olumlu adımlar atılmış olduğu bilinmektedir. Ancak mevcut yasal düzenlemeler ve uygulamalar değerlendirildiğinde anadili üzerinde baskıların devam ettiği ve tek dil ülküsü ile hareket edilmeye devam edildiği de görülmektedir. Türkiye uluslararası insan hakları sözleşmelerinin pek çoğunu imzalayarak taraf devlet olmuştur. Ancak Türkiye'nin bu sözleşmeleri imzalarken çekinceler koyduğu ve bu çekincelerin de önemli bir bölümünün anadili ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Türkiye'nin anadili hakkına ilişkin çekinceleri ve ilgili sözleşmeler aşağıda paylaşılmıştır.

Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme²

Türkiye bu Sözleşme'ye 23 Eylül 2003'te taraf olmuştur ve Sözleşme bakımından üç beyan ve bir çekincesi (madde 27) bulunmaktadır.

MADDE 27: Etnik, dinsel ya da dil azınlıklarının bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup olan kişiler, kendi gruplarının diğer üyeleri ile birlikte, kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme, ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılmayacaklardır.

Çekince: "Türkiye Cumhuriyeti, Sözleşme'nin 27. maddesini, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ve EK'lerinin ilgili hükümlerini ve usullerine göre uygulama hakkını saklı tutar."

1982 anayasasının³ 42. Maddesinde "Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez" denmektedir. Anayasa, bu fıkranın devamında "eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dilde eğitim ve öğretim yapan okulların tâbi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır" hükmünü getirmiş ve bu konuda bir istisnaya yer vermiştir. Buna göre, uluslararası antlaşmalarla yükümlülük altına girilen durumlarda, Türkçe haricindeki bir dille eğitim ve öğretim yapabilmek mümkün olacaktır. Eğitim dili konusunda Türkiye'yi yükümlülük altına sokan antlaşma Lozan Barış Antlaşması'dır. Dolayısıyla mevcut durumda Türkiye'de bu antlaşmada sayılanların dışında başka bir azınlık grubunun anadilde eğitim hakkı bulunmamaktadır.

2- <https://insanhaklimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/117-medeni-ve-siyasi-haklara-iiiskin-uluslararası-sozlesme/>

3- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/15.2709.pdf>

Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS)⁴

Türkiye bu Sözleşme'ye 23 Eylül 2003'te taraf olmuştur ve Sözleşme bakımından üç beyan ve bir çekincesi bulunmaktadır.

Madde 13/3: Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, ana-baların veya- bazı durumlarda- yasal yoldan tayin edilmiş velilerin çocukları için kamu makamlarınca kurulmuş okulların dışında, Devletin koyduğu ya da onayladığı asgari eğitim standartlarına uygun diğer okulları seçme özgürlüğüne ve çocuklarına kendi inançlarına uygun dinsel ve ahlaki eğitim verme serbestliklerine saygı göstermekle yükümlüdür.

Çekince: "Türkiye Cumhuriyeti, Sözleşme'nin 13. maddesinin 3. ve 4. Fıkraları hükümlerini Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 3., 14. ve 42. Maddelerindeki hükümler çerçevesinde uygulama hakkını saklı tutar."

T.C. Anayasası Madde 3: Türkiye Devleti'nin dili Türkçedir.

T.C. Anayasası Madde 42: Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS)⁵

Türkiye bu Sözleşme'ye 4 Nisan 1995'te taraf olmuştur ve Sözleşme bakımından bir çekincesi bulunmaktadır.

Çekince: "Türkiye Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 17, 29 ve 30. maddeleri hükümlerini, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmaktadır."

Madde 17 (ilgili paragraf): Kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik ederler;

Madde 29 (ilgili paragraflar):

- Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;
- Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik ister ulusal ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstelenecek şekilde hazırlanması;

Madde 30: Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz.

4- <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/content/120-ekonomik-sosyal-ve-kulturel-haklara-ilk-in-uluslararasi-sozlesme/>

5- <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

Uluslararası sözleşmelerde anadilinde eğitim bir hak olarak tanınmasına rağmen Türkiye'de başta Kürtçe olmak üzere, Lazca, Arapça, Çerkezce gibi dillerde eğitim fiilen yasaktır ve bu yasaklamanın önemli dayanakları arasında çekince konulan maddeler yer almaktadır.

Türkiye'de eğitimde anadili uygulamasına ilişkin atılan adımlardan bir tanesi "Yaşayan Diller ve Lehçeler" dersinin seçmeli ders olarak 2012-2013 eğitim öğretim dönemi itibarıyla müfredata girmiş olmasıdır. 21 Şubat Anadili Günü dolayısıyla 2017 yılında Bianet'in yaptığı haberde⁶ 2013-2014 eğitim öğretim yılında seçmeli anadili dersini alan öğrenci sayısının 53 bin olduğu ifade edilirken bu sayı 2014-2015 eğitim öğretim dönemi için 85 bin olarak açıklanmıştır. Seçmeli dersin açılabilmesi için en az 10 öğrencinin o dersi seçme şartı bulunmakla birlikte dersi verecek öğretmenin de okul kadrosunda yer alması veya sözleşmeli olarak ders verebilecek durumda bir öğretmenin olması gerekmektedir. Görüldüğü üzere seçmeli dersin açılma koşulları, her okulda bu derslerin açılmasının zor olduğunu kanıtlar niteliktedir. Aşağıda bu seçmeli dersi veren iki farklı öğretmenin konuya ilişkin kişisel deneyimleri ve görüşleri aktarılmıştır.

Hem Türkçe hem de Zazaca öğretmeni olan Muzaffer Çağlayan, anadili günü vesilesi ile yapılan röportajında durumu şu şekilde özetlemiştir:⁷ "Anadilimizin seçmeli ders olarak müfredata girmesi, benim için çok büyük bir mutluluk kaynağı oldu. Her ne kadar yetersiz olsa da aslında yüz yıldır kendi dillerinden ve tarihlerinden uzak olan insanlar için yeni bir uyanışa ve arayışa vesile oldu. Dilimizin müfredata girmesi insanlarımızın bir nebze de olsa özgüven kazanmasına katkı sunmuştur. Özellikle Kürtçe'nin Zazaki lehçesini konuşanlar için bu durum çok önemliydi; çünkü yaşamış oldukları tek coğrafya Mezopotamya-Anadolu, dillerini konuştukları tek coğrafya burası, konuşulacaksa burada konuşulmalıydı. İki saatlik seçmeli derste, dilimize olan aşkımızı ancak kaçamak bir şekilde yaşayabiliyoruz." Kendisi ile röportaj yapılan ve ismini gizli tutan bir başka öğretmen ise "Eğer biz derse katılmasak o ders hemen kapatılır yerine başka bir seçmeli ders konulur. Bu yüzden ders kapanır korkusundan tayin bile isteyemiyoruz." ifadesi ile seçmeli dersin açılma koşullarının zorluğuna vurgu yapmıştır.⁸

1.3. Zazaca Lehçesinin Tarihçesi ve Bu Dille İlgili Akademik Çalışmalar

Bu bölümde Zazaca lehçesine ilişkin tarihsel süreç ile bu dille ilgili yapılmış akademik çalışmalar hakkında bilgi sunulmaktadır.

1.3.1. Zazaca Lehçesinin Tarihsel Süreci

1.3.1.1. Yazılı Basın Araçları

Zazaca'nın bilimsel araştırması 1856 yılında başlamıştır. Zazaca dilinde ilk yazılı metin Peter Lerch tarafından 1857 yılında Petersburg'da yayımlanmıştır. Lerch'in çalışmaları Osmanlı-Kırım savaşında Rus güçlerine esir düşen ve ağırlıklı olarak Palu ve Bingöl dolaylarından olan esir askerlerden elde edilen bilgilere dayanmaktadır. Diğer bir araştırmacı olan Friedrich Müller ise yaptığı çalışma ve araştırmalarda Zazaca'nın Kürtçe ve Farsça'ya göre daha eski bir dil olduğu tespitinde bulunmuştur. Zaza Dil'i'nin diğer metinleri Alman arkeolog Albert von Le Coq tarafından yayımlanmıştır. Peter Lerch ile Albert von Le Coq'un çalışmalarından sonra üçüncü dilbilimci olarak O. Mann 1906 yılında Zaza bölgesine gelerek Siverek ve Elazığ'da Zazaca'dan dil kayıtları yapmıştır (Selcan, 2011).

6- <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/183823-yasayan-diller-ve-lehceler-derisi-ve-anadilinde-egitim-hakki>

7- <https://bianet.org/bianet/diger/220227-iki-saatlik-zazaca-derisinde-dilimize-kacamak-bir-ask-yasiyoruz>

8- <https://bianet.org/bianet/diger/220090-kurtce-kurmanci-derisi-kapanir-korkusundan-tayin-bile-isteyemiyoruz>

1.3.1.2. Edebi Kaynaklar

1899 yılında Molla Ahmed el-Hasi (Mela Ehmêdê Xasi) tarafından Diyarbakır'da Kürtçe Mevlüd (Mewlidê Kirdki) yayımlanmıştır. Bu kitap ilk Zazaca kitap olarak kabul edilmektedir. Bu kitaptan sonra ikinci kitap yine bir mevlüd örneği olan Bab'lı Osman Efendi (Osman Efendiyo Babij) tarafından yazılan "Biyişê Pêxemberî" adlı eser olmuştur. Her ne kadar Osman Efendi bu çalışmayı 1903 yılında yazmış olsa da kitap 1933'de Şam'da Celadet Ali Bedirhan (Celadet Eli Bedîrxan) tarafından basılmıştır. [Zilan,2017]

1947 ve 1948'de Şeyh Ensari'nin oğlu Şeyh Muhammed (Şêx Muhammedê Şêx Ensarî) tarafından "Raro Raşt" ve "Me'lumatê Dîniye" isimleriyle iki adet kitap daha yazılmıştır. Kronolojik açıdan bu kitaplar Zazaca dilinde yazılmış üçüncü ve dördüncü kitaplardır diyebiliriz. Bu kitaplardan sonra uzun yıllar Zazaca dilinde kitaplar yazılmamıştır [Zilan,2017].

1899-2014 yılları arasında Zazaca yazılan eserlere ilişkin Varol (2015) tarafından yapılan kapsamlı bir çalışmada Türkiye'deki birçok yayınevini eser kataloğu incelenmiş, büyük kütüphanelerin arşivleri taranmıştır. Çalışmada Zazaca eserler ile ilgili on sekiz farklı türe erişilmiş ve 306 eserin künyesine yer verilmiştir. Tüm çalışmaların künye bilgileri için çalışmanın orijinalinin incelenmesi faydalı olacaktır. Araştırmada elde edilen eserlerin türlerine göre sayıları aşağıda paylaşılmıştır.

Sıra No	Tür	Adet
1	Anı-Hatıra	2
2	Antoloji	4
3	Araştırma/İnceleme	6
4	Biyografi	5
5	Çocuk Edebiyatı	45
6	Denem	2
7	Destan	1
8	Dil Bilgisi	23
9	Dini Eserler	19
10	Folklor/Halk Edebiyatı	40
11	Hikâye/Öykü	46
12	Mizah/Fıkra/Bilmece	6
13	Roman	16*
14	Röportaj	7
15	Seyahatname	1
16	Sözlük	28
17	Şiir	54
18	Tiyatro	1

*İçlerinde çeviri eserler de yer almaktadır.

1.3.1.3. Süreli Basın Kaynakları

1961 yılındaki Anayasa değişikliği sonrasında bazı yasakların kalkması ile Kürtçe yazımın önündeki engellerin bir kısmı kalkmış ve 1963'de İstanbul'da "Roja Newe" gazetesi yayımlanmıştır. Gazetenin yayımlanan tek sayısının içinde Zazaca bir yazıya da yer verilmiştir. Bu gazeteden sonra 1975 yılında Ankara'da "Özgürlük Yolu (Riya Azadi)", ardından 1977'de "Roja Welat" ve 1978'de "Devrimci Demokrat Gençlik" gibi süreli yayınlarda bazı haber metinleri ve folklorik ürünler okurla buluşmuştur. [M.Malmisanij, 2006]

1979 yılında yayın hayatına başlayan "Tirêj" dergisiyle beraber Zazaca yazın bir üst aşamaya ulaşmış, önceki yayınlara nazaran bu dergide daha çok edebi ve folklorik Zazaca metin yer almıştır. Tirêj dergisi ilk üç sayısını İzmir'de, dördüncü sayısını ise 12 Eylül darbesi sebebiyle İsveç'te çıkarmak zorunda kalmıştır. İlk Zazaca hikâye olan "Engişta Keje" Malmisanij⁹ tarafından Tirêj dergisinde yayımlanmıştır [Can, 2018].

Darbe sonrasında Kırmancca (Zazaca) çalışmalar Avrupa'da devam etmek zorunda kalmıştır. 1985'de Paris Kürt Enstitüsü tarafından "Hêvi" dergisi çıkarılmaya başlanmış ve bu dergi birçok Zazaca çalışmayı bünyesinde barındırmıştır. 1996'da Stokholm'de Vate Çalışma Grubu'nun kuruluşu gerçekleşmiştir. 1997 yılında bu grubun çalışmaları sonunda "Vate" dergisi yayın hayatına başlamıştır. Derginin çalışmaları günümüzde de devam etmektedir. Vate dergisinden sonra bir diğer geniş içeriğe sahip ve uzun ömürlü dergi "Şewçila" olmuştur. Şewçila dergisi 2011 yılında Diyarbakır'da yayın hayatına başlamış, toplam 16 sayı yayımlandıktan sonra yayımını durdurmuştur [Söylemez, 2011].

1980 sonrası oluşan durgunluk dönemi, 1991 yılında katı yasakların görece gevşemesiyle aynı yıl "Rojname", 1992'de "Welat" ve "Azadi" gazeteleri yayın hayatına başlamıştır. Bu gazetelerde Zazaca yazılara da yer verilmiştir [Can, 2018]. 15 Mayıs 2012 Kürt Dil Bayramı'nda haftalık gazete olan "Welat Verroj" Azadiya Welat gazetesinin yanında ek olarak verilmeye başlanmıştır.¹⁰ Welat Verroj gazetesi sekiz sayfa ve tamamı Zazaca olarak yayımlanmış, ancak kısa bir süre sonra yayımını durdurmuştur.

Welat Verroj öncesinde 2011 yılında "NewePel" gazetesi çıkmaya başlamıştır. Tamamen Zazaca olmasıyla alanında ilk olduğu söylenebilir. İlk başlarda on beş günde bir çıkan NewePel gazetesi bir süre sonra aylık olarak yayın hayatına devam etmiştir. Yıllarca yayımlanmaya devam eden NewePel, 2017 yılında 100. sayısına ulaştığında yayın hayatını durdurmuştur.¹¹ 27 Ekim 2019'da haftalık gazete "Xwebûn" yayım hayatına başlamış ve gazetede bir sayfa Zazaca için ayrılmıştır. Zazaca okumak isteyenler hala periyodik bir şekilde Xwebûn'u takip edebilmektedirler.¹²

1.3.1.4. Görsel İletişim Araçları

1995 yılında Londra'da ilk Kürtçe televizyon kanalı olan Med TV yayına başlamıştır. Bu kanalda sınırlı bir zamanda Zazaca haberler ve programlar yer almıştır. Med TV sonrasında Medya TV, Roj TV, Nuçe TV ve Stêrk TV gibi aynı gelenekten gelen kanallarda da Zazaca içeriğe yer verilmiştir. Bu kanallar dışında Özgür Gün TV, Yol TV, Azadi TV ve TRT Kurdî gibi kanallarda da Zazaca yayın yapılmış ve devam etmektedir. Sayılan televizyon kanallarının yanında JIYAN TV Zazaca görsel ve işitsel kaynak alanında çok özel ve önemli bir yere sahiptir. JIYAN TV, 21 Mart 2016'da yüzde seksene varan Zazaca içeriğiyle yayına başlamış ancak aynı sene içerisinde, kuruluşundan altı

9- https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehemed_Malm%C3%A4Esanij

10- <https://www.evrensel.net/haber/29000/zazac-welat-verroj-cikti>

11- <http://www.zazaki.net/haber/newepel-ilk-kirmancca-zazaca-gazete--899.htm>

12- <https://www.gazeteduvar.com.tr/kultur-sanat/2019/12/22/xwebun-yayina-basladi>

ay sonra yayımlanan bir KHK ile kapatılmıştır. 21 Mart 2015 tarihinde ise çocuklara yönelik yayın yapan "Zarok TV" yayına başlamış ve halen yayına devam etmektedir. Zarok TV içeriklerini Zazaca ve Kürtçe olmak üzere iki lehçeyle yayımlamaktadır; izleyiciler yayınları istedikleri lehçeyi seçerek takip edebilmektedirler.

1.3.1.5. Akademik Çalışmalar

Zazaca'ya ilişkin bilinen ilk akademik girişim 2009 yılında Artuklu Üniversitesi bünyesinde Türkiye'de Yaşayan Diller ve Lehçeler Enstitüsü'nün kurulması ve Zazaca Yüksek Lisans Programı'nın açılması olmuştur. Artuklu Üniversitesi bünyesinde başlayan Türkiye üniversitelerindeki Kürdoloji çalışmaları sonrasında Bingöl, Dicle, Van Yüzüncü Yıl ve Muş Alparslan Üniversiteleri gibi üniversitelerde kurulan enstitüler bünyesinde devam etmiştir. Türkiye'de Zazaca Üzerine Yazılan Yüksek Lisans Tezlerinin Bibliyometrik Analizi (Can,2020) çalışmasından elde edilen bilgilere göre 2013-2020 yılları arasında 49 yüksek lisans tezi yazılmıştır. Tezlerin yayım yıllarına bakıldığında %44,8'inin 2015 ve 2019 yıllarında yayımlandığı görülmektedir. En fazla tezin Bingöl Üniversitesi (%63,3) bünyesinde hazırlandığı görülmektedir. Tezlerin büyük bir bölümünün ise (%63,3) Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda hazırlanmıştır. Tez konularının dağılımı aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Sıra No	Konu	Sıklık	Yüzde
	Anı-Hatıra	2	
1	Bibliyografya	1	%2
2	Folklor	12	%24,5
3	Dil Bilgisi	16	%32,7
4	Klasik/Dini Edebiyat	9	%18,4
5	Modern Edebiyat	2	%4,1
6	Sözlük	4	%8,2
7	Tarih	1	%2
8	Din/İnanç	1	%2
9	Diğer	3	%6,1
10	Toplam	49	%100

2. Kapsam ve Yöntem

Bu araştırma Göç ve İnsanı Yardım Vakfı tarafından "Haklara Destek Programı İnsan Hakları Örgütlerini Destekleme Projesi" kapsamında yürütülen "Anadili ve Kültürel Haklar Projesi" bünyesinde Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi tarafından 14-28 Eylül 2020 Eylül tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmanın amacı unutulmaya yüz tutmuş olan Kürtçe'nin Zazaca lehçesinin kullanımına ilişkin bilgi ve tutumları ortaya koymaktır.

Araştırmanın sahasını 6 kent ve bu kentlere bağlı ilçeler oluşturmaktadır. Ebeveyn, muhtar ve çocuklar için oluşturulan soru formları ile yüzyüze görüşmeler yapılmıştır. Ebeveyn ve muhtarlara

ilişkin saha çalışması 12 farklı merkezde, çocuklara yönelik saha çalışması ise 13 farklı merkezde yürütülmüştür. Araştırmancının sahasında merkez ilçeler ve illerin yanı sıra toplam 103 köy yer almaktadır.

Zazaca lehçesini konuşanların ağırlıklı yaşadığı kent ve köylere göre oluşturulan örneklem; Diyarbakır Merkez, Lice, Hani, Eğil, Dicle Kulp, Çermik ilçe ve köylerini, Bingöl Merkez, Bingöl Genç ilçe ve köylerini, Şanlıurfa'nın Siverek, Muş'un Varto ilçesi ve köylerini, Dersim kent merkezi ve köylerini ve Erzincan köylerini kapsayacak biçimde dağıtılmıştır. Tesadüfi anket tekniğinin uygulandığı çalışmaya katılan her bir çocuk katılımcı için ebeveyn izni, onayı ve çocuğun rızası alınmıştır.

Muhtarlar, ebeveynler ve çocuklar için ayrı ayrı hazırlanmış soru formlarıyla yürütülen saha çalışmasının sonuçları uygun istatistiksel analizlere tabi tutulmuş ve üç farklı grup için bulgulara ulaşılmıştır. Böylece mahalle bazlı en küçük idari temsillerin, ailelerin ve çocukların anadilleri olan Zazaca lehçesini kullanma yaygınlığı, Zazaca lehçesinin mevcut durumu ve bu dilin geleceğine dair öngörülerini, talep ve eğilimleri ölçülmeye çalışılmıştır. Bulgular üç ayrı grubun ortak soruları üzerinden belli kategoriler halinde paylaşılmıştır.

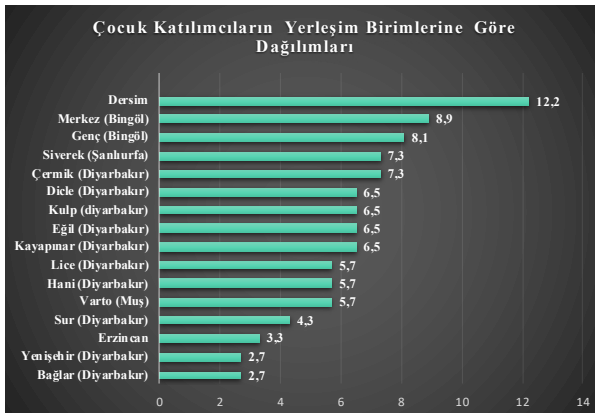
2.1. Örneklem

Bu başlık altında katılımcı gruplarının merkezlere, yerleşim birimlerine ve cinsiyete göre dağılımlarına yer verilmiştir.

2.1.1. Çalışmaya Katılan Çocuklara İlişkin Bilgiler

Araştırma grubunda yer alan çocukların yerleşim birimi dağılımına baktığımızda %74,8'inin "Kırsal Alan"dan, %25,2'sinin ise "Kent" ten çalışmaya katıldığı görülmektedir. Katılımcıların araştırma sahasında yer alan merkezlere göre dağılımı Grafik 1'de paylaşılmıştır.

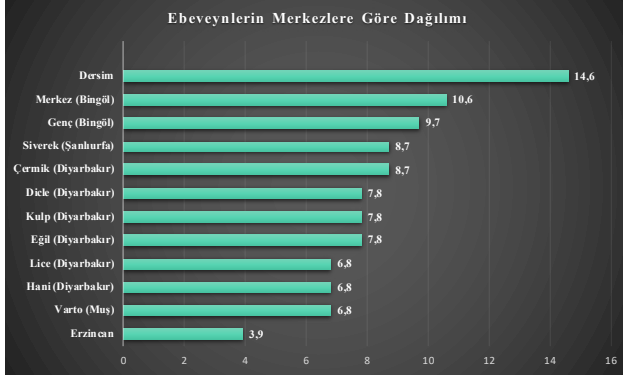
Araştırma grubunda yer alan çocukların %45,3'ü kız çocuklardan, %54,7'si ise oğlan çocuklardan oluşmaktadır. Kız çocukların %53,9'u kırsal alandan çalışmaya katılırken bu oran oğlan çocuklarında %92,1'dir. Kent merkezlerinden çalışmaya katılan kız çocuklarının oranı %46,1 ve oğlan çocuklarının oranı ise %7,9'dur. Çalışmaya katılan çocuklar üç farklı yaş grubu üzerinden değerlendirilmiş ve karşılaştırılmıştır. Yaş gruplarının dağılımına bakıldığında çocukların %13'ü 6-9 yaş aralığında, %35,2'si 10-13 yaş aralığında ve %51,8'i de 14-17 yaş aralığında yer almaktadır.

Grafik 1: Çalışmaya Katılan Çocukların Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı

2.2.2. Çalışmaya Katılan Ebeveynlere İlişkin Bilgiler

Araştırma grubunun %18,4'ü kadın görüşmecilerden, %81,6'sı erkek görüşmecilerden oluşmaktadır. Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin yerleşim birimi dağılımına baktığımızda %89,3'ünün "Kırsal Alan"dan, %10,7'sinin ise "Kent" den çalışmaya katıldığı görülmektedir. Dil üzerine yapılan çalışmanın anadili-yerleşim yeri ilişkisi üzerinden kurulan örnekleme, Zazaca konuşan nüfusun yoğunluklu olarak kırsal alanlarda yaşıyor olmalarından kaynaklı kırsal alan ağırlıklı seçilmiştir. Katılımcıların araştırma sahasında yer alan yerleşim birimlerine göre dağılımı Grafik 2'de paylaşılmıştır.

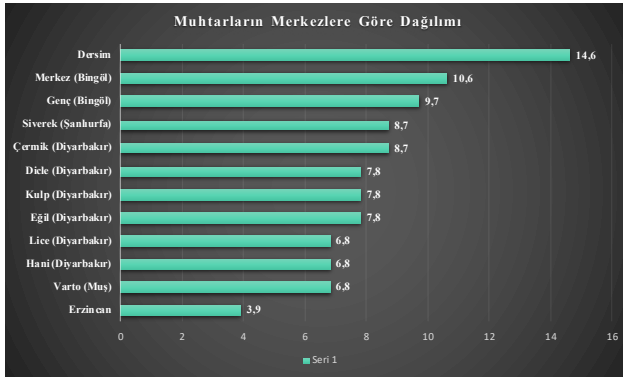

Grafik 2: Çalışmaya Katılan Ebeveynlerin Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı

2.2.3. Çalışmaya Katılan Muhtarlara İlişkin Bilgiler

Görüşme gerçekleştirilen muhtarların görev sürelerine baktığımızda; %50,5'i 1-5 yıl arası, %27,2'si 6-10 yıl arası, %14,5'i 11-15 yıl arası ve %7,8'i 16+ yıl ve üzeri sürelerde muhtarlık yaptıklarını belirtmişlerdir.

Çalışmanın yapıldığı yerleşim birimlerinin verildiği ilk grafiğimize baktığımızda, çalışmanın %14,6'sı Dersim'de, %10,6'sı Merkez, 9,7'si Genç olmak üzere %20,3'ü Bingöl'de yapmıştır. Diğer merkezlerin oranları Grafik 3'teki gibidir.

Grafik 3: Çalışmaya Katılan Muhtarların Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı

3. Bulgular

3.1. Araştırmadan Elde Edilen Bulguların Farklı Kategoriler Altında Paylaşılması

Bu araştırmada çocuklar, ebeveynler ve muhtarlar olmak üzere 3 farklı katılımcı grubu ile çalışılmıştır. Katılımcılara yöneltilen sorular benzer bilgileri ve algıları öğrenmek amaçlı hazırlandığından her bir katılımcı grubunun bulgularına ayrı ayrı yer vermek yerine tüm katılımcıların bulguları benzer soru başlıklarının altında paylaşılmıştır.

Araştırma soruları incelendiğinde soruların 4 farklı bilgi kümesini temsil ettiği görülmektedir. Araştırma bulguları da bu bağlamda 4 farklı başlık altında paylaşılacaktır. Araştırma sorularının dağıtıldığı gruplar aşağıdaki gibidir:

1. Anadilinin bilinmesi ve öğrenilmesine yönelik soru grubu
2. Anadilinin günlük hayatta kullanımına ilişkin soru grubu
3. Anadilinde eğitime ilişkin soru grubu
4. Anadilinin önemi ve yok olma tehlikesine ilişkin soru grubu

3.1.1. Anadilinin Bilinmesi ve Öğrenilmesi

Anadilinin bilinmesi ve öğrenilmesine ilişkin soru grubu içerisindeki sorular aşağıdaki gibidir:

- 3.1.1.1 Anadilinizi ne düzeyde biliyorsunuz?
- 3.1.1.2 Anadilinizi nereden/kimler aracılığıyla ve ne kadar öğrenebiliyorsunuz?
- 3.1.1.3 Anadilinizi öğrenmek ve daha iyi konuşmak istiyor musunuz?
- 3.1.1.4 Anadilinizi öğrenmek için kurs imkânı olsa katılır mısınız?
- 3.1.1.5 Çocuklarınıza anadillerini öğretmek için çaba harcıyor musunuz? (Ebeveynlere yönelik)

3.1.1.1. Anadilinizi Ne Düzeyde Biliyorsunuz?

Bu soru hem çocuklara hem de ebeveynlere aynı şekilde sorulmuştur. Elde edilen bulgulara karşılaştırmalı olarak baktığımızda çocuk grubu içerisinde az sayıda da olsa "hiçbirini bilmiyorum" yanıtı yer alırken ebeveynler içerisinde "hiçbirini bilmiyorum" yanıtı olmadığı görülmektedir. Her iki grubun da büyük çoğunluğunun anadillerini "konuşabildikleri, anlayabildikleri ancak yazamadıkları" elde edilen bulgularda ortaya çıkmıştır. Her iki grupta da katılımcıların en yüksek düzeyde verdiği bu cevap cinsiyete göre, yaşa göre, kırsal bölge veya kentte yaşamaya göre değişiklik göstermemiştir. Bu bulgu yaş, cinsiyet ve yaşanılan bölge fark etmeksizin katılımcıların anadillerine, konuşma ve anlama düzeyinde hâkim olduklarını ancak yazma becerilerinin neredeyse hiç olmadığını göstermektedir.

"Anadilinizi ne düzeyde biliyorsunuz" sorusuna "hiçbirini bilmiyorum" yanıtını veren çocuk katılımcılara devam sorusu niteliğinde neden bilmedikleri sorulmuştur. "Hiçbirini bilmiyorum"

yanıtını veren çocuk katılımcıların %84,6'sı ailesinde öğreten kimse olmadığı için bilmediklerini söylerken %15,4'ü ise gelecekleri için gerekli olmadığını söylemişlerdir.

Araştırmanın üçüncü katılımcı grubunu oluşturan muhtarlara da mahallede/köyde yaşayanların anadillerini bilmelerine ve konuşabilmelerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. "Mahallenizde/köyünüzde yaşayanlar anadillerini konuşabiliyorlar mı" sorusu ile ilgili çalışmaya katılan muhtarların %86,4'ü "evet" yanıtını verirken %13,6'sı "hayır" yanıtını vermiştir.

Diğer bir soruda ise muhtarlara mahallelerinde/köylerinde yaşayan çocukların anadillerini bilip bilmedikleri sorulmuştur. Katılımcıların %35'i "evet", %12,6'sı "hayır" ve %52,4'ü de "kısmen" yanıtını vermiştir.

Yöneltilen tüm sorulara ve alınan cevap oranlarına bakıldığında anadilini bilme durumunun, içinde anlamayı ve yazmayı da içerdiği; sadece konuşabilmenin anadilini bilmek için yeterli olmadığı söylenebilir. Elde edilen bulguların detayları Tablo 1 ve Tablo 2'de paylaşılmıştır.

Anadilinizi ne düzeyde biliyorsunuz?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yaş Gruplarına Göre Dağılım (%)			Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kız Çocuk	Oğlan Çocuk	6-9 Yaş	10-13 Yaş	14-17 Yaş	Kır	Kent
Hiçbirini bilmiyorum	3,5	5,4	2	10,4	2,3	2,6	1,8	8,6
Konuşuyorum, anlıyorum ve yazabiliyorum.	7,9	7,8	7,9	2,1	3,1	12,6	8,7	5,4
Anlıyorum ama konuşup yazamıyorum	16,3	22,8	10,9	29,2	16,9	12,6	11,2	31,2
Konuşuyorum, anlıyorum ama yazamıyorum	72,4	64,10	79,2	58,3	77,7	72,3	78,3	54,8
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 1: Anadilinizi Ne Düzeyde Biliyorsunuz Sorusu için Çocukların Cevapları

Anadilinizi ne düzeyde biliyorsunuz?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kadın	Erkek	Kır	Kent
Konuşuyorum, anlıyorum ve yazabiliyorum	8,7	5,3	9,5	8,3	12,1
Anlıyorum ama konuşup yazamıyorum	1	3,5	0,4	1,1	0
Konuşuyorum, anlıyorum ama yazamıyorum	90,1	91,2	90,1	90,6	87,9
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 2: Anadilinizi Ne Düzeyde Biliyorsunuz Sorusu için Ebeveynlerin Cevapları

3.1.1.2. Anadilinizi Nereden/Kimler Aracılığıyla ve Ne Düzeyde Öğrenebiliyorsunuz?

Bu soru başlığında çocuklara adadillerini nereden/kimler aracılığıyla ve ne düzeyde öğrendikleri, ebeveynlere çocuklarının adadillerini nereden öğrendikleri soruları sorulmuştur. Çocukların kendi ifadelerine bakıldığında adadillerini çoğunlukla aile aracılığıyla öğrendikleri ve öğrenme sürecindeki önemli kaynaklardan birinin de arkadaşlar ile komşular olduğu görülmektedir. Bu bilgi ebeveynlerden elde edilen bilgi ile de tutarlıdır. Ebeveynlerin %94,8'i çocukların aileden öğrendiğini söylemiştir. Çocukların adadilini öğrenmek için diğer kaynaklarına ilişkin görüşlerine baktığımızda çocukların okul, yazılı veya görsel malzemeler ve televizyonu adadilini öğrenmek için kullanmadıkları görülmektedir. Tüm verilerin detayları Tablo 3'te paylaşılmıştır.

Çocukların Adadillerini Öğrenme Kaynaklarına İlişkin Veriler				
	Çoğunlukla	Kismen	Nadiren	Hiç
Aile Aracılığıyla	67,2	16	13,3	3,5
Arkadaş/Komşu Aracılığıyla	32,8	14,1	23,3	29,8
Okul Aracılığıyla	13	8,1	14,1	64,8
Kitap/Gazete/Dergi vb. Yazılı Yayın Aracılığıyla	1,6	0,8	6,8	90,8
Anadilde Yayın Yapan Televizyon Kanalları Aracılığıyla	2,2	3	10,6	84,3
Müzik/Masal/Çizgi film vb. Anlatılar Aracılığıyla	2,4	4,9	16,3	76,4

Tablo 3: Anadilinizi Nereden/Kimler Aracılığıyla ve Ne Düzeyde Öğrenebiliyorsunuz Sorusu için Çocukların Cevapları

Çocuklara yönelik mevcut çalışmalar, materyaller ve üretilen içerikler bir dilin sonraki nesillere ulaşmasının ve sürdürülebilirliğinin en önemli göstergelerinden biridir. Çocuklara yönelik Zazaca lehçesinde hazırlanmış çalışmalara bakıldığında bu çalışmaların yok denecek kadar az olduğunu söylemek mümkündür. Dijital ortamda doğrudan çocuklar için genel olarak Kürtçe içerik üreten bir platform bulunmamaktadır. Edebiyat alanında ise Zazaca yayın yapan birkaç yayınevinin ve Amed Kürt Enstitüsü'nün çıkarmış olduğu birkaç kitabın dışında Zazaca çocuk edebiyatından bahsetmek mümkün değildir. Anadili Zazaca olan çocuklara yönelik çalışmaların Zazaca lehçesinde yapılan çalışmalar içinde en zayıf kalan çalışma alanı olduğunu söyleyebiliriz. Zazaca'nın yaşam dili olup diğer nesillere aktarılması isteniyorsa, çocuklara yönelik çalışmalara ağırlık verilmelidir.

3.1.1.3. Anadilinizi Öğrenmek ve Daha İyi Konuşmak İstiyor Musunuz?

Hem çocukların olduğu katılımcı grubuna hem de ebeveynlerin olduğu katılımcı gruba aynı soru yöneltilmiştir. 6-9 yaş arası çocuk grubu dışındaki tüm katılımcılar %80'nin üzerinden adadillerini öğrenmek ve daha iyi konuşabilmek istediklerini belirtmişlerdir. 6-9 yaş arasındaki çocuk grubunun ise sadece %52,1, adadilini öğrenmek ve daha iyi konuşabilmek istediğini belirtmiştir. Bu farklılık açık bir şekilde bu yaş grubundaki çocukların gelişim düzeyleri ile ilgili olarak değerlendirilmiştir. Anadili öğrenmek ve konuşmak istemek adadilin öneminin farkında

olmakla doğrudan ilişkilidir. Somut düşünme evresinde olan bu yaş grubunun anadilin önemi konusunda yeterince bilgi ve farkındalığa sahip olmaması beklenen bir bulgudur. Ancak bunun anadilin yaşaması, yok olmaması için yapılacak çalışmalarda dikkate alınması gerekliliği de akılda tutulmalıdır. Zazaca lehçesinde çocuklara yönelik yapılacak çalışmalarda özellikle erken yaş dönemindeki çocukların katılımlarının bilgi ve farkındalık eksikliğini gidermeye önemli düzeyde katkısı olacaktır.

Aynı soru muhtar grubuna "mahallenizde/köyünüzde yaşayanların anadillerini öğrenmeye yönelik bir girişimi var mı" şeklinde yöneltilmiştir. Muhtarların %7,8'i "evet" yanıtını verirken, %21,4'ü "kısmen" şeklinde yanıtlamış, %70,8'i de "hayır" yanıtı vermiştir.

Detaylı veriler Tablo 4 ve Tablo 5'te paylaşılmıştır.

Anadilinizi öğrenmek ve daha iyi konuşmak istiyor musunuz?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yaş Gruplarına Göre Dağılım (%)			Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kız Çocuk	Oğlan Çocuk	6-9 Yaş	10-13 Yaş	14-17 Yaş	Kır	Kent
Evet	86,7	83,8	89,1	52,1	89,2	93,7	90,9	86,7
Hayır	13,3	16,2	10,9	47,9	10,8	6,3	9,1	13,3
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4: Anadilinizi Öğrenmek ve Daha İyi Konuşmak İstiyor musunuz Sorusu için Çocukların Cevapları

Anadilinizi öğrenmek ve daha iyi konuşmak istiyor musunuz?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kadın	Erkek	Kır	Kent
Evet	91,6	86	92,9	92,4	84,8
Hayır	8,4	14	7,1	7,6	15,2
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 5: Anadilinizi Öğrenmek ve Daha İyi Konuşmak İstiyor musunuz Sorusu için Ebeveynlerin Cevapları

3.1.14. Anadilinizi Öğrenmek İçin Kurs İmkânı Olsa Katılır Mısınız?

Bu soru grubunun son sorusu olarak katılımcılara anadillerini öğrenmek için kurs imkânı olsa katılıp katılmayacakları sorusu yöneltilmiştir. Çocuk katılımcıların %67,2'si katılacaklarını söylerken ebeveyn katılımcıların da %66,7'si katılacağını belirtmiştir. Çocuk katılımcılar içerisinde katılmama durumu bir önceki soru ile benzer bir şekilde 6-9 yaş arasındaki çocuklarda ortaya çıkmaktadır. Bu durum yine çocukların gelişim düzeyleri ile ilişkili olarak değerlendirilmiştir. Çocuk grubu içerisinde kursa katılma oranlarında kırsal bölgede ve kentte yaşayan çocukların oranları birbirine oldukça yakinken ebeveyn grubu içerisinde bu açıdan farklılık olduğu saptanmıştır. Ebeveyn grubunda kentte yaşayan ebeveynlerin %87,9'u "evet katıldım" cevabını verirken, kırsal mahallelerde ve köylerde yaşayan katılımcıların "evet katıldım" cevaplarının oranı %64,1'dir. Bu farklılığın nedeninin kırsal mahallelerde ve köylerde yaşayan katılımcıların örgün eğitim dışındaki kurslara erişme imkanlarının kısıtlı olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Zazaca kurslara ilişkin elde edilen bilgilere bakıldığında belli bir zamana kadar sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler vb. yapılar tarafından Zazaca kurslarının sınırlı şekilde de olsa verildiğini Dil üzerine çalışmaları olan kişiler bir aşamaya kadar Zazaca lehçesinde amatör ve gönüllü bir şekilde kurslar veriyorlardı.2004 yılında Kürtçe kurslar ilk defa resmi olarak açıldı ve bu tarihten itibaren birçok kurum ve kuruluş Kürtçe'nin Kurmanci ve Zazaki lehçelerinde kurslar vermeye başladı. Bu kurumlar ve verilen kurslar toplum içerisinde ciddi bir etki yarattı. 2006 yılında Kurdi-Der kuruldu ve bünyesinde yıllarca düzenli bir şekilde Zazaca kurslar verildi. Ancak bu dernek 2016 yılında yayımlanan bir KHK ile kapatıldı.

Anadilinizi öğrenilebilmek için kurs imkânı bulursanız katılırsınız mı?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yaş Gruplarına Göre Dağılım (%)			Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kız Çocuk	Oğlan Çocuk	6-9 Yaş	10-13 Yaş	14-17 Yaş	Kır	Kent
Evet	67,2	73,1	62,4	43,8	69,2	71,7	67,4	67,2
Hayır	32,8	26,9	37,6	56,3	30,8	28,3	32,6	32,8
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 6: Anadilinizi Öğrenmek için Kurs İmkânı Olsa Katılırsınız Sorusu için Çocukların Cevapları

Anadilinizle ilgili kurs imkânı bulursanız katılırsınız mı?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kadın	Erkek	Kır	Kent
Evet	66,7	68,4	66,3	64,1	87,9
Hayır	33,3	31,6	33,7	35,9	12,1
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 7: Anadilinizi Öğrenmek için Kurs İmkânı Olsa Katılırsınız Sorusu için Ebeveynlerin Cevapları

3.11.5. Çocuklarınıza Anadillerini Öğretmek için Çaba Harcıyor Musunuz?

Ebeveynlere çocukların anadillerini öğrenme süreçlerine ilişkin özel bir çabaları olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların %64,1'i, çocuklarına anadillerini öğretmek için çaba sarf ettiklerini ifade ederken, kadın ve erkekler arasında belirgin bir fark olmadığı saptanmıştır. Bu soru ile ilgili kırsal mahalle/köy ile kentte yaşayanlar arasındaki farka bakıldığında kırsal mahalle/köylerde yaşayan katılımcıların çocuklarına anadillerini öğretmek için daha çok sarf ettiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Detaylı bulgular Tablo 8'de paylaşılmıştır.

Çocuklarınıza Anadillerini Öğretmek için Çaba Harcıyor musunuz?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kadın	Erkek	Kır	Kent
Evet	64,1	56,1	65,9	65,9	48,5
Hayır	18,4	26,3	16,7	18,8	15,2
Kısmen	17,5	17,5	17,5	15,2	36,4
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 8 :Çocuklarınıza Anadillerini Öğretmek için Çaba Sarf Ediyor musunuz Sorusuna İlişkin Ebeveynlerin Cevapları

31.2. Anadili Kullanımı

Anadili kullanımına ilişkin bilgileri içeren bu bölümde katılımcıların anadillerini evde ve sokakta/ sosyal hayatta ne sıklıkta kullandıkları, ev içinde hangi dilin daha çok kullanıldığı ve çocukların ebeveynleri ile ebeveynlerin de çocukları ile iletişimlerinde anadillerini ne düzeyde kullandıklarına ilişkin bulgular paylaşılmıştır. Anadilinin kullanımına ilişkin soru grubunda yer alan sorular aşağıdaki gibidir:

- 3.1.2.1. Anadiliniz nedir ve evinizin içinde daha çok hangi dili konuşuyorsunuz?
- 3.1.2.2. Evinizin içinde anadilinizi ne sıklıkta konuşuyorsunuz?
- 3.1.2.3. Anne babanız ile (çocuklara yönelik) / çocuklarınızla (ebeveynlere yönelik) anadilinizi konuşuyor musunuz?
- 3.1.2.4. Sokakta/oyun oynarken (çocuklara yönelik), sokakta/sosyal hayatta (ebeveynlere yönelik) çoğunlukla hangi dili konuşuyorsunuz?

3.1.2.1. Anadiliniz Nedir ve Evinizin İçinde Daha Çok Hangi Dili Konuşuyorsunuz?

Çalışmaya katılan çocuklar, ebeveynler ve muhtarların tamamı (%100) anadillerini Zazaca olarak tanımlamışlardır.

Anadilinin ev içinde kullanım düzeyi iki soru ile anlaşılmaya çalışılmıştır. "Evinizin içinde daha çok hangi dili konuşuyorsunuz" sorusuna çocukların %56,1'i, ebeveynlerin ise %74,8'i Zazaca yanıtını vermiştir. Muhtarlara da görev yaptıkları merkezlerde ev içinde daha çok hangi dilin konuşulduğu sorusu yöneltilmiştir. Muhtarların %80,6'sı Zazaca yanıtını, %17,5'i Türkçe yanıtını ve %1,9'u Kürtçe yanıtını vermiştir. Katılımcı grupların tamamının anadillerini Zazaca olarak tanımlamasına rağmen ev içinde anadilini konuştuğunu ifade eden ebeveynlerle muhtarların oranı çocukların oranından fazladır. Muhtarlar, ebeveynler ile çocuklar arasındaki bu farkın dile hakimiyet, alışkanlıklar ve eğitim ortamları aracılığıyla çocukların Türkçe dili ile daha fazla etkileşimden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu soruya verilen yanıtlarda kız ve oğlan çocukları arasında ciddi bir fark olduğu görülmektedir. Kız çocuklarının %38,9'u evlerinde Zazaca lehçesini daha sıklıkla konuştuklarını ifade ederken oğlan çocuklarının %70,3'ü bu dilleri daha sıklıkla ev içinde kullandıklarını bildirmişlerdir. Bu fark kız çocuklarının daha çok kent merkezlerinden oğlan çocukların ise kırsal alandan çalışmaya katılmalarından kaynaklanmaktadır. Ev içinde hangi dilin kullanıldığına ilişkin yanıtların yaş aralıklarına göre farklılaşip farklılaşmadığına bakıldığında yaş grupları arasında dramatik bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Ev içinde hangi dilin ağırlıklı olarak kullanıldığına ilişkin bir diğer karşılaştırma yerleşim birimine göre yapılmıştır. Elde edilen bulgular kırsal mahallelerde yaşayan çocukların ev içinde ağırlıklı olarak Zazaca'yı (%67,4) kentte yaşayan çocukların ise ev içinde ağırlıklı olarak Türkçe dilini (%77,4) kullandıklarını göstermektedir. Ebeveynlerden elde edilen bulgularda ise kırsal mahalle ile kentlerde Zazaca lehçesinin kullanım oranlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bulgulara ilişkin detaylar Tablo 9 ve Tablo 10'da paylaşılmıştır.

Evinizin içinde daha çok hangi dili konuşuyorsunuz?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yaş Gruplarına Göre Dağılım (%)			Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kız Çocuk	Oğlan Çocuk	6-9 Yaş	10-13 Yaş	14-17 Yaş	Kır	Kent
Kırmancki/Zazakî	56,1	38,9	70,3	43,8	61,5	55,5	67,4	22,6
Türkçe	43,9	61,1	29,7	56,3	38,5	44,5	32,6	77,4
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 9: Evinizin İçinde Daha Çok Hangi Dili Konuşuyorsunuz Sorusu için Çocukların Cevapları

Anadilinizi öğrenmek ve daha iyi konuşmak istiyor musunuz?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kadın	Erkek	Kır	Kent
Kırmancki/Zazakî	74,8	64,9	77	75,7	66,7
Türkçe	25,2	35,1	23	24,3	33,3
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 10 :Evinizin İçinde Daha Çok Hangi Dili Konuşuyorsunuz Sorusu için Ebeveynlerin Cevapları

3.1.2.2. Evinizin İçinde Anadilinizi Ne Sıklıkta Konuşuyorsunuz?

Bir diğer soru ile çocukların ve ebeveynlerin evlerinde ana dillerini ne sıklıkla kullandıkları araştırılmıştır. Çocukların %40,1'i, "her zaman" yanıtını verirken ebeveynlerin %70,9'u "her zaman" yanıtını vermiştir. Bir önceki sorudaki duruma benzer bir biçimde anadilinin konuşulma sıklığında da ebeveynler ve çocuklar arasında fark olduğu görülmektedir. Çocukların eğitim hayatında aktif olarak yer alması ve eğitim dilinin de Türkçe olması çocukların ev içinde de Türkçe konuşmaya devam etme ihtimallerini artıracak bir etken olarak düşünülmektedir.

Anadilinin konuşulma sıklığı ile ilgili olarak cinsiyetler arası farka baktığımızda bir önceki soru ile benzer şekilde bariz farklılıklar olduğu görülmüştür. Çalışmaya katılan oğlan çocukların %50'si anadillerini ev içinde "her zaman" kullandıklarını söylerken bu oran kız çocuklarında %28,1'dir. Ebeveynlere baktığımızda ise "her zaman" yanıtını veren erkeklerin oranı %74,2 iken kadınların oranı 56,1'dir.

Anadilinin kullanılma sıklığı ile ilgili yaş gruplarının farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında yaş grupları arasında büyük farklılıklar olmadığı görülmektedir.

Anadilinin ev içinde kullanılma sıklığının kırsal mahallede ve kentte yaşamaya göre her iki grupta da değişiklik gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcı çocuklardan kırsal mahallede yaşayanların %48,6'sı anadillerini evde "her zaman" kullandıklarını ifade ederken bu oran ebeveynler için %74,3'dür.

Detaylı veriler Tablo 11 ve Tablo 12'te paylaşılmıştır.

Evinizin içinde anadilinizi ne sıklıkla konuşursunuz?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yaş Gruplarına Göre Dağılım (%)			Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kız Çocuk	Oğlan Çocuk	6-9 Yaş	10-13 Yaş	14-17 Yaş	Kır	Kent
Her Zaman	40,1	28,1	*50	20,8	*44,6	*40,1	*48,6	*15,1
Ara Sıra	31,2	32,9	29,7	35,4	30,8	31,2	30,4	33,3
Nadiren	21,1	25,7	17,3	*33,3	16,2	21,1	16,7	34,4
Hiç	7,6	13,2	3	10,4	8,5	7,6	4,3	17,2
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 11: Evinizin İçinde Anadilinizi Ne Sıklıkta Konuşuyorsunuz Sorusu için Çocukların Cevapları

Evinizin içinde anadilinizi ne sıklıkla konuşursunuz?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kadın	Erkek	Kır	Kent
Her Zaman	70,9	56,1	74,2	74,3	42,40
Ara Sıra	20,1	31,6	17,5	17	45,5
Nadiren	8,7	10,5	8,3	8,3	12,1
Hiç	0,3	1,8	0	0,4	0
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 12: Evinizin İçinde Anadilinizi Ne Sıklıkta Konuşuyorsunuz Sorusu için Ebeveynlerin Cevapları

3.1.2.3. Anne Babanız ile (Çocuklara Yönelik)/Çocuklarınızla (Ebeveynlere Yönelik) Anadilinizi Konuşuyor Musunuz?

Çocukların anne-babalarıyla anadillerini konuşup konuşmadıkları sorusuna verdikleri yanıt %46,6 oranında "evet" olmuştur. Ebeveynlerin çocukları ile anadillerini konuşma durumlarına verdikleri evet yanıtı ise %62,5'dir. Bu veriler ışığında ebeveynler önemli ölçüde evde çocuklarıyla anadillerini konuştuğunu ifade etmiş olsalar da çocukların buna ilişkin algıları ebeveynlerine

göre daha düşüktür. Bir anlamda çocuklar ev içinde ebeveynlerinin kendileri ile anadilinde konuşma oranlarını anne-babaları kadar yüksek görmemektedir. İki grubun yanıtlarına cinsiyet karşılaştırması üzerinden bakıldığında oğlan çocuklarının (%55,4) evet yanıtının kız çocuklara (35,9) göre daha fazla olduğu; ebeveynler içinde de erkeklerin (63,9) evet yanıtının kadınlara (56,1) göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Çocukların yanıtları yaş grupları üzerinden karşılaştırıldığında 10-13 ve 14-17 yaş aralığındaki çocukların benzer oranlarda "evet" yanıtı verdiği görülürken 6-9 yaş aralığındaki çocukların daha düşük oranda "evet" yanıtı verdiği görülmüştür.

Her iki grubun verilerinde kırsal mahalle/köy ile kent karşılaştırmasında benzer farklılıklar olduğu, diğer sorulardaki cevaplara benzer şekilde bu soruda da anadilinin kullanımının kırsal mahalle ve köylerde daha yoğun olduğu görülmektedir. Detaylı veriler Tablo 13 ve Tablo 14'te paylaşılmıştır.

Anne/Babanız ile anadilinizi konuşuyor musunuz?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yaş Gruplarına Göre Dağılım (%)			Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kız Çocuk	Oğlan Çocuk	6-9 Yaş	10-13 Yaş	14-17 Yaş	Kır	Kent
Evet	46,6	35,9	*55,4	35,4	*50	*47,1	*52,9	28
Hayır	17,3	21,6	13,9	16,7	15,4	17,3	14,9	24,7
Kısmen	36	42,5	30,7	47,9	34,6	34	32,2	47,3
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 13: Anne/Babanız ile Anadilinizi Konuşuyor musunuz Sorusu için Çocukların Cevapları

Evinizin içinde anadilinizi ne sıklıkla konuşursunuz?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kadın	Erkek	Kır	Kent
Evet	62,5	56,1	63,9	64,9	42,4
Hayır	19,4	22,8	18,7	21	6,1
Kısmen	18,1	21,1	17,5	14,1	51,5
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 14: Çocuklarınızla Anadilinizi Konuşuyor musunuz Sorusu için Ebeveynlerin Cevapları

3.1.2.4. Sokakta/Oyun Oynarken/Sosyal Hayatta Çoğunlukla Hangi Dili Konuşuyorsunuz?

Anadilinin kamusal alanda kullanımına ilişkin görüşlerin alındığı bu soruda üç katılımcı grubuna da sokakta çoğunlukla hangi dili konuştukları/hangi dilin konuşulduğu sorulmuştur. Çocukların en önemli sosyalleşme araçlarından birinin oyun olması sebebiyle soru, çocuklara oyun oynarken kullandıkları dil, yetişkinlere de sosyal hayatlarında kullandıkları dil şeklinde yöneltilmiştir. Muhtarlara ise sokakta/sosyal hayatta hangi dilin konuşulduğuna şahit oldukları yönünde soru sorulmuştur.

Araştırmanın bu bölümüne kadar olan bulgularda ağırlıklı kullanılan dilin anadili olduğu her üç grupta da ortaya çıkmıştı. Ancak söz konusu kamusal alan olduğunda anadilinin kullanımına ilişkin oranların değiştiği görülmektedir. Çocukların %58,8'i sokakta/oyun oynarken Türkçe konuştuklarını ifade ederken, bu oran kız çocuklarında (%76) daha da yüksektir.

Yaş gruplarına bakıldığında ise sokakta ve oyun oynarken anadili dışında bir dili en sık kullanan grubun küçük yaş grubu olduğu, 6-9 yaş grubundaki çocukların %62,5'inin Türkçe'yi seçtikleri görülmüştür. En dramatik farklılık ise kırsal mahalle/köy ile kent arasında görülmüştür. Kentte yaşayan çocukların %91,4'ü sokakta/oyun oynarken Türkçe dilini kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Çocuk katılımcılardaki Türkçe kullanımına ait oranın ebeveynlerin Türkçe kullanım oranından çok daha yüksek olduğu görülmüştür. Tüm ebeveynlerin %73,8'i sokakta/sosyal hayatta Zazaca dilini kullandıklarını ifade ederken farklı cinsiyetler için ve hatta kentteki katılımcılar için dahi çoğunlukla kullanılan dil Zazaca olarak söylenmiştir. Gruplar arası farklılıklara baktığımızda ise erkeklerin kadınlardan ve kırsal mahalle/köylerde yaşayanların da kentte yaşayanlardan daha fazla oranda sokakta/sosyal hayatta Zazaca dilini kullandıkları görülmektedir.

Muhtarlardan alınan yanıtlara bakıldığında muhtarların görev yaptıkları merkezlerde %77,6 oranında Zazaca dilinin konuşulduğunu söyledikleri görülmektedir. Bu oran ebeveynlerin yanıtları ile tutarlıdır. bir orandır.

Çocuklara ilişkin bulgularda görülen sokakta ve oyun oynarken Türkçe dilinin anadillerinden daha sık kullanılmasının eğitim ortamındaki resmi dil ile ilişkili olduğu düşünülmüştür. Türkiye'deki resmi dilin Türkçe olması ve eğitimde Türkçe'nin kullanılması çocukların okul ortamında ve okul arkadaşları ile sokakta ağırlıklı olarak Türkçe konuşmalarında önemli bir etken olarak değerlendirilebilir. Detaylı veriler Tablo 15 ve Tablo 16'da paylaşılmıştır.

Sokakta/ Oyun Oynarken Çoğunlukla Hangi Dili Konuşuyorsunuz?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yaş Gruplarına Göre Dağılım (%)			Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kız Çocuk	Oğlan Çocuk	6-9 Yaş	10-13 Yaş	14-17 Yaş	Kır	Kent
Kurmançî	1,1	1,2	1	0	1,5	1	1,1	1,1
Kırmançî/Zazakî	40,1	22,8	*54,5	37,5	41,5	39,8	*51,1	7,5
Türkçe	*58,8	*76	44,6	*62,5	*56,9	*59,2	47,8	*91,4
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 15: Çocukların Sokakta/Oyun Oynarken Çoğunlukla Hangi Dili Konuştuklarına İlişkin Cevapları

Sokakta/Sosyal Hayatta Çoğunlukla Hangi Dili Konuşuyorsunuz?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kadın	Erkek	Kır	Kent
Kırmançî/Zazakî	73,8	61,4	76,6	76,1	54,5
Kurmançî	1,6	1,8	1,6	1,8	0
Türkçe	24,6	36,8	21,8	22,1	45,5
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 16: Ebeveynlerin Sokakta/Sosyal Hayatta Çoğunlukla Hangi Dili Konuştuklarına İlişkin Cevapları

3.1.3. Anadilinde Eğitim

Çalışmanın bu bölümünde anadilinde eğitime yönelik bulgulara yer verilmiştir. Çocuklara anadillerinde eğitim almak isteyip istemedikleri, okullardaki anadillerinde ders almaya ilişkin görüşleri sorulmuş ve ailelere de anadilinde eğitime yönelik bir talepleri olup olmadığı sorulmuştur. Anadilinde eğitim başlığı altındaki sorular aşağıdaki gibidir.

3.1.3.1. Okulunuzda anadilinizde eğitim almak ister misiniz? (Çocuklara yönelik)

3.1.3.2. Anadilinde eğitime yönelik bir talebiniz var mı? (Ebeveynlere yönelik)

3.1.3.3. Okulunuzda anadilinizi seçmeli ders olarak seçtiniz mi veya önerdiniz mi?
(Çocuklara yönelik)

3.1.3.1. Okulunuzda Anadilinizde Eğitim Almak İster Misiniz?

Araştırmaya katılan çocuklara okullarında anadillerinde eğitim almayı isteyip istemedikleri sorulmuştur. Çocukların %66,4'ü anadilinde eğitim almak istediklerini belirtmiştir. Kız çocuklarının (%73,1) anadilinde eğitim isteme oranlarının oğlan çocuklarına (%60,9) göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu soru için yaş grupları arasındaki farklara bakıldığında 6-9 yaş grubundaki çocukların anadilinde eğitim almaya yönelik isteklerinin diğer yaş gruplarına göre daha düşük olduğu görülmüştür. Bu farklılık 6-9 yaş arası çocukların yaşları gereği farkındalıklarının henüz oluşmamış olmasından kaynaklanmaktadır.Çocukların anadilinde eğitime yönelik isteklerinde kırsal mahalle/köyde yaşama ile kentte yaşama arasında bir fark olmadığı görülmüştür. Detaylı veriler Tablo 17'de paylaşılmıştır.

Okulunuzda anadilinizde eğitim almak ister misiniz?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yaş Gruplarına Göre Dağılım (%)			Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kız Çocuk	Oğlan Çocuk	6-9 Yaş	10-13 Yaş	14-17 Yaş	Kırsal	Kent
Evet	66,4	73,1	60,9	37,5	68,5	72,3	67,4	63,4
Hayır	33,6	26,9	39,1	62,5	31,5	27,7	32,6	33,6
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 17: Çocukların Anadilde Eğitime Yönelik Cevapları

3.1.3.2. Anadilinde Eğitime Yönelik Bir Talebiniz Var mı?

Anadilinde eğitim isteği/talebi ile ilgili ebeveynlere böyle bir talepleri olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların %73,5'i anadilinde eğitime ilişkin talepleri olduğunu dile getirirken kadınların ve erkeklerin cevapları birbirlerine yakındır.Ebeveynlerin anadilinde eğitim taleplerine ilişkin kırsal mahalle/köyde yaşama ile kentte yaşama arasında belirgin bir fark bulunmamıştır. Verilerin detayları Tablo 18'de paylaşılmıştır.

Anadilinizde Eğitime Yönelik Bir Talebiniz Var mı?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kadın	Erkek	Kır	Kent
Evet	73,5	73,7	73,4	71,7	87,9
Hayır	26,5	26,3	26,6	28,3	12,1
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 18: Anadilde Eğitime Yönelik Bir Talebiniz Var mı Sorusuna İlişkin Ebeveynlerin Cevapları

3.1.3.3. Okulunuzda Anadilinizi Seçmeli Ders Olarak Seçtiniz Mi veya Önerdiniz Mi?

Çocuklara okullarında anadillerini seçmeli ders olarak seçip seçmedikleri veya okulda anadilinin seçmeli ders olarak sunulmadığı durumlarda bu dersi önerip önermedikleri sorulmuştur. Çocukların cevapları incelendiğinde %73,2'sinin okulda seçmeli ders olarak anadillerini seçmedikleri veya önermedikleri görülmektedir. Anadilinin seçmeli ders olarak seçilmesinde veya önerilmesinde kız ve oğlan çocukları arasında bir farklılık bulunmamıştır. Verilen cevaplar yaş grupları bakımından değerlendirildiğinde bütün yaş gruplarında çocukların çoğunun seçmeli ders olarak anadillerini seçmedikleri veya önermedikleri görülmekle birlikte, 6-9 yaş aralığındaki çocukların oranlarının (%89,6) diğer yaş gruplarına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Yerleşim birimlerine göre bir farklılık olup olmadığına bakıldığında ise kentte yaşayan çocukların anadili dersini seçmeli ders olarak seçmeme veya önermeme oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Detaylı veriler Tablo 19'da paylaşılmıştır.

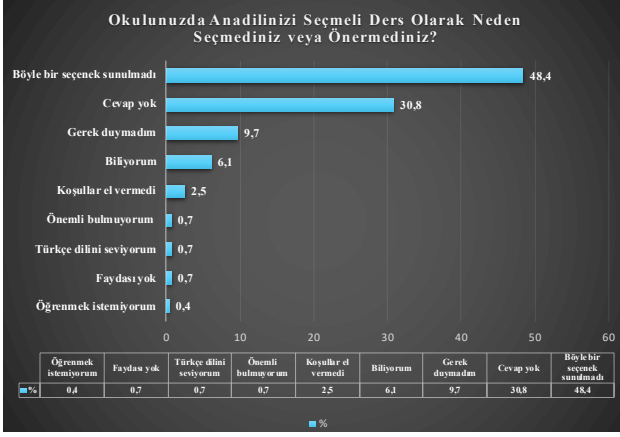
Okulunuzda anadilinizi seçmeli ders olarak seçtiniz mi veya önerdiniz mi?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yaş Gruplarına Göre Dağılım (%)			Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kız Çocuk	Oğlan Çocuk	6-9 Yaş	10-13 Yaş	14-17 Yaş	Kır	Kent
Evet	26,8	24	29,2	10,4	24,6	32,5	30,8	15,1
Hayır	73,2	76	70,8	89,6	75,4	67,5	69,2	84,9
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 19: Anadilinizi Seçmeli Ders Olarak Seçtiniz mi veya Önerdiniz mi Sorusuna İlişkin Çocukların Cevapları

Anadilinizi seçmeli ders olarak seçtiniz mi veya önerdiniz mi sorusuna "hayır" cevabı veren çocuklara nedeni sorulmuş ve çocukların %48,4'ü kendilerine böyle bir seçenek sunulmadığını ifade etmişlerdir. Çalışmaya katılan çocukların %30,8'i neden sorusunu yanıtızsız bırakırken %9,7'si gerek duymadığını söylemiş ve %6,1'i de "bilmiyorum" şeklinde yanıt vermiştir. Daha az oranlarda verilen diğer yanıtlar ise şu şekildedir: Koşullar el vermedi (%2,5), önemli bulmuyorum (%0,7), Türkçe dilini seviyorum (%0,7), faydası yok (%0,7) ve öğrenmek istemiyorum (%0,4).

Elde edilen verilerin anadilinde eğitime yönelik uygulamalarla tutarlı olduğu görülmektedir. 2012 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda Kürtçe'nin Kurmanci ve Zazaki lehçeleri seçmeli ders olarak verilmeye başlanmıştır. 2014 yılında Ferzad Kemanger adıyla Kürtçe eğitim veren özgün bir okul kurulmuştur. Okul bünyesinde Zazaca eğitim veren sınıf bulunmama ile birlikte Kürtçe'nin Kurmanci lehçesinde eğitim verilen sınıflarda Zazaca asli ders olarak verilmiştir. Ferzad Kemanger Okulu için Türkiye'de ilk Kürtçe eğitim verilen okul diyebiliriz. 2016 yılında bu okul kapatılmıştır. Var olan imkanların sınırlı olması çocukların anadilinde seçmeli derslere katılımını olumsuz yönde etkilemiştir.

Verilere ilişkin detaylar Şekil 4'te paylaşılmıştır.

Grafik 4: Çocukların Anadilde Eğitim Seçmemelerine İlişkin Nedenler

3.14. Anadilinin Önemi ve Korunması

Çalışmanın bu bölümünde çocukların ve ebeveynlerin anadilinin önemine ve korunmasına ilişkin görüşlerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Bu soru kümesi altında katılımcılara yöneltilen sorular aşağıdaki gibidir:

- 3.14.1. Anadilinde konuşmak sizce ne kadar önemli?
- 3.14.2. Anadilinde konuşmak sizce neden önemli?
- 3.14.3. Sizce anadilinizi nasıl koruyabilirsiniz? (Çocuklara yönelik)
- 3.14.4. Anadilinizin Varlığını Sürdürmesinin Önündeki En Büyük Tehlike Nedir Sizce? (Ebeveynlere yönelik)
- 3.14.5. Çocuklarınızın Anadilini Öğrenmesi ve Konuşmasının Önündeki En Büyük Engel Nedir Sizce? (Ebeveynlere yönelik)

3.14.1. Anadilde konuşmak sizce ne kadar önemli?

Anadilinde konuşmanın ne kadar önemli olduğu sorusu çocuklara ve ebeveynlere yöneltilmiş ve dört farklı düzey üzerinden cevapları alınmıştır. Çocukların yanıtına bakıldığında 14-17 yaş grubundaki çocuklar dışında çocukların %50'sinden azının "çok önemli" yanıtını verdiği görülmektedir. "Çok önemli" ve "önemli" yanıtlarının toplamı üzerinden değerlendirildiğinde ise tüm çocukların 79,4'ünün önemli bulduğu sonucuna varılmıştır. Çocuklardan farklı olarak, ebeveynlerin %77,7'sinin anadilinde konuşmanın "çok önemli" olduğunu düşündükleri görülmektedir. Hem çocuklarda hem de ebeveynlerde cinsiyetler arası anlamlı bir fark olmadığı da elde edilen bulgular arasındadır. Detaylı veriler Tablo 20 ve Tablo 21'de paylaşılmıştır.

Anadilde konuşmak sizce ne kadar önemli?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yaş Gruplarına Göre Dağılım (%)			Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kız Çocuk	Oğlan Çocuk	6-9 Yaş	10-13 Yaş	14-17 Yaş	Kır	Kent
Önemli Değil	2,7	1,8	3,5	2,1	3,1	2,6	3,6	0
Fikrim Yok	17,9	16,8	18,8	47,9	20,8	8,4	15,2	25,8
Önemli	31,4	34,1	29,2	39,6	30,8	29,8	28,3	40,9
Çok Önemli	48	47,3	*48,5	10,4	*45,4	*59,2	*52,9	33,3
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100

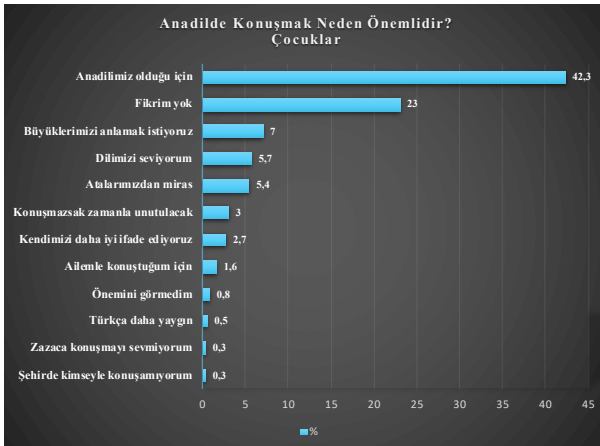
Tablo 20: Anadilde Konuşmanın Önemine İlişkin Çocukların Cevapları

Anadilde Konuşabilmek Sizce Ne Kadar Önemli?	Toplam Katılımcı (%)	Cinsiyete Göre Dağılım (%)		Yerleşim Birimine Göre Dağılım (%)	
		Kadın	Erkek	Kır	Kent
Çok Önemli	77,7	75,4	78,2	79,3	63,6
Önemli	20,1	21,1	19,8	18,5	33,3
Önemli Değil	0,6	3,5	0	0,8	0
Fikrim Yok	1,6	0	2	1,4	3
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 21: Anadilde Konuşmanın Önemine İlişkin Ebeveynlerin Cevapları

3.14.2. Anadilde Konuşmak Sizce Neden Önemlidir?

Anadilde konuşmanın ne düzeyde önemli olduğuna dair sorunun ardından devam sorusu olarak neden önemli olduğu sorusu çocuklara ve ebeveynlere yöneltilmiştir. Çocukların %42,3'ü, ebeveynlerin de %40,1'i "anadilimiz olduğu için" yanıtını verirken çocukların %23'ü neden önemli olduğuna dair bir fikirlerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Ebeveynlerin sıklıkla verdikleri yanıtlar arasında anadilinin kültürleri olduğu (%14,2) ve tarihleri olduğu (12) ifadeleri yer almaktadır. Tüm yanıtlara ilişkin oranlar Grafik 5 ve Grafik 6'da paylaşılmıştır.

Grafik 5: Anadilde Konuşmanın Neden Önemli Olduğuna İlişkin Çocukların Cevapları

Grafik 6: Anadilde Konuşmanın Neden Önemli Olduğuna İlişkin Ebeveynlerin Cevapları

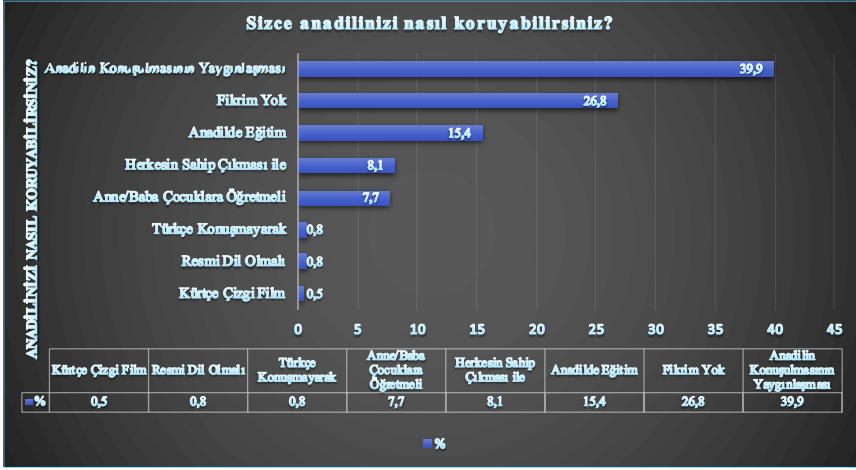
3.14.3. Sizde Anadilinizi Nasıl Koruyabilirsiniz?

Bu soru yalnızca çocuklara yöneltilen bir sorudur. Anadilinin nasıl korunacağına ilişkin alınan cevaplarda çocukların ağırlıklı olarak konuşmanın yaygınlaşması cevabını verdikleri görülmektedir. Çocukların önemli bir bölümü de (%26,8) konu hakkında fikirlerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Anadilinin korunmasına ilişkin az sayıda çocuk tarafından dile getirilen diğer öneriler arasında ise anadilde eğitim, anadile sahip çıkma, anne babaların çocuklara öğretmesi şeklinde ifadeler yer almaktadır.

Katılımcıların tamamının yanıt oranları cinsiyetler arası oranlarla da uyumludur. Kız çocuklar ve oğlan çocuklarının yanıtları ayrı ayrı değerlendirildiğinde, kız çocuklarının %40,7'si ile oğlan çocukların %39,1'inin anadilde konuşmanın yaygınlaşması cevabını verdikleri görülmektedir. Yine kız [21,6] ve oğlan [%31,2] çocukların önemli bir kısmı ise konu hakkında fikirlerinin olmadığını söylemişlerdir. Bu soru ile ilgili yaş grupları arasındaki farklara bakıldığında ise 6-9 yaş grubundaki çocukların %62,5'inin konu hakkında "fikrim yok" dedikleri maddesini işaretledikleri görülmektedir. Bu yaş grubunun anadiline ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyinin gelişimsel özellikler dikkate alındığında az olması ve konu hakkında fikir beyan edememeleri beklendiği bir bulgu olarak değerlendirilmiştir.

Bununla birlikte 10-13 yaş grubundaki çocukların %43,1'i ile 14-17 yaş grubundaki çocukların 39,8'i diğer bulgularla benzer şekilde anadilde konuşmanın yaygınlaşması yanıtını vermişlerdir. Elde edilen bulgulara bakıldığında kırsal mahalle [%39,1] ve kentte [41,9] yaşayan çocuklar arasında da yine anadilde konuşmanın yaygınlaşması seçeneğinin en sık tercih edilen seçenek olduğu görülmektedir. Detaylı veriler Grafik 7'de paylaşılmıştır.

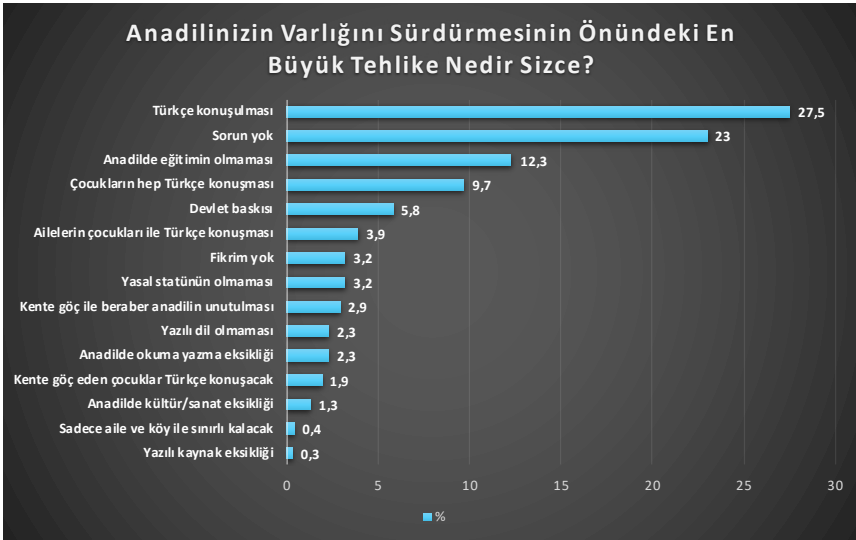

Gratik 7: Yetişkinlerin Anadillerini Nasıl Koruyabileceklerine İlişkin Cevapları

3.14.4. Anadilinizin Varlığını Sürdürmesinin Önündeki En Büyük Tehlike Sizce Nedir?

Bu soru ebeveynlere yöneltilen bir sorudur. Ebeveynlerin verdiği yanıtara bakıldığında %27,5'inin "Türkçe konuşulması" nı tehlike olarak değerlendirdiği, %23'ünün de anadilinin yok olmasına ilişkin bir sorun olmadığını ifade ettikleri görülmüştür. Sıkça verilen yanıtlar arasında "anadilinde eğitim olmaması" (%12,3) ve "çocukların hep Türkçe konuşması" (%9,7) seçenekleri de yer almaktadır. Yanıtların tamamı Gratik 8'de paylaşılmıştır.

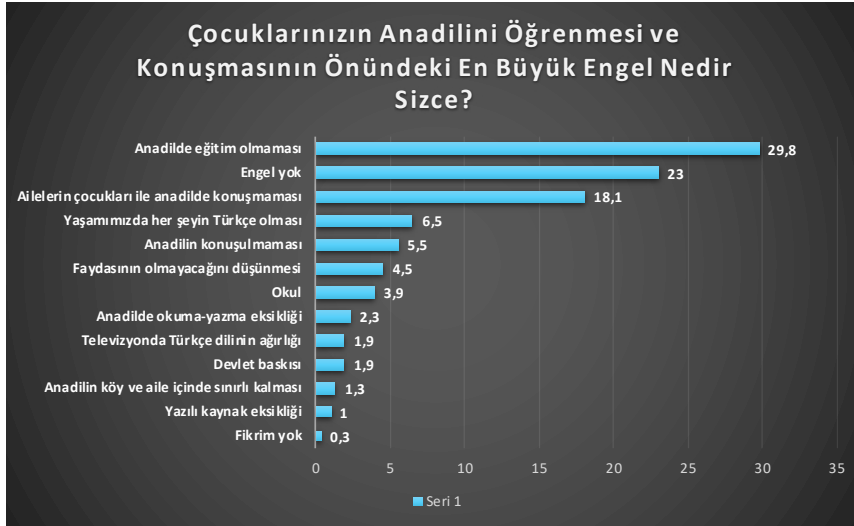

Gratik 8: Anadilin Varlığını Sürdürmesindeki Engellere İlişkin Ebeveyn Yanıtları

3.14.5. Çocuklarınızın Anadilini Öğrenmesi ve Konuşmasının Önündeki En Büyük Engel Sizce Nedir?

Bu soru yalnızca ebeveynlere yöneltilmiştir. Katılımcıların yanıtlarına bakıldığında %29,8'inin en büyük tehlikeyi "anadilde eğitim olmaması" olarak gördükleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların yüksek oranda dile getirdikleri tehlikelerden biri de "ailelerin çocukları ile anadilde konuşmaması" (%18,1) olmuştur. Bir önceki sorudakine benzer şekilde katılımcıların %23'ü de bu konuda bir sorun/tehlike görmediklerini dile getirmişlerdir. Yanıtların tamamı Grafik 9'da paylaşılmıştır.

Ebeveynlere çocukları ile ilgili sorulan son soru, çocuklarının anadillerini nereden öğrendiklerine yönelik olmuştur. Ebeveynlerin %94,8'i aileden öğrendiklerini ifade ederken %5,2'si çocukların anadillerini öğrenemediklerini ifade etmişlerdir.

Grafik 9: Çocuklarının Anadillerini Öğrenmesinin Önündeki Engellere İlişkin Ebeveyn Görüşleri

Son olarak çocuklara hane içinde farklı hane üyelerinin anadillerini ne sıklıkta konuştuğu sorusu yöneltilmiştir. Bu soruyu anne ve babaları için ve belli yaş grubundaki hane üyeleri için yanıtlamaları istenmiştir. Bu bağlamda anne, baba ve dokuz (9) farklı yaş grubuna mensup aile üyesinin anadilini kullanma sıklığı hakkında bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Çocuklara sorular "hane içinde anneniz ne sıklıkla anadilini konuşuyor?", "hane içinde ... yaş aralığındaki kişiler ne sıklıkta anadilini konuşuyor" şeklindeki soru kalıpları ile yöneltilmiştir. Çocukların verdikleri yanıtlara göre 11 farklı kategoride yer alan aile üyelerine ilişkin anadillerini kullanma sıklıkları (çocukların gözlemlerine göre) Tablo 22'de paylaşılmıştır.

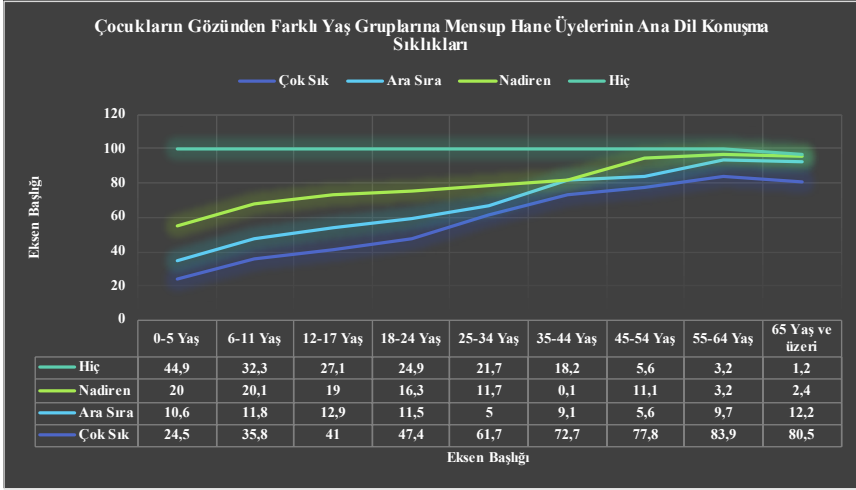

Çocukların Gözünden Farklı Yaş Gruplarına Mensup Hane Üyelerinin Ana Dil Konuşma Sıklıkları (%)

Hane Üyeleri	Çok Sık Konuşurlar	Ara Sıra Konuşurlar	Nadiren Konuşurlar	Hiç Konuşmazlar
Anne	62,6	25,5	8,4	3,5
Baba	61,8	27,1	8,4	2,7
0-5 yaş	34,5	10,6	20	34,9
6-11 yaş	35,8	11,8	20,1	32,3
12-17 yaş	41	12,9	19	27,1
18-24 yaş	47,4	11,5	16,3	24,9
25-34 yaş	61,7	5	11,7	21,7
35-44 yaş	72,7	9,1		18,2
45-54 yaş	77,8	5,6	11,1	5,6
55-64 yaş	83,9	9,7	3,2	3,2
65 yaş ve üzeri	80,5	12,2	2,4	4,9

Tablo 22: Farklı Yaş Grubundaki Hane Üyelerinin Anadillerini Kullanma Sıklıkları

Görüldüğü üzere bireylerin yaşları arttıkça anadilinde konuşma sıklıkları da artmaktadır. Artıştaki dramatik değişikliğin izlenmesi için Grafik 10'da eğilim grafiği paylaşılmıştır.

Grafik10: Farklı Yaş Grubundaki Hane Üyelerinin Anadillerini Kullanma Sıklıkları

3.2. Bulguların Değerlendirilmesi

Bu bölümde elde edilen bulguların özet bir değerlendirmesine yer verilmektedir. Bulguların aktarımında olduğu gibi değerlendirme de dört farklı bulgu kümesi üzerinden yapılmaktadır.

3.2.1. Anadilinin Bilinmesi ve Öğrenilmesi

Anadilinin bilinmesi ve öğrenilmesi ile ilgili bölümdeki bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların büyük bir çoğunluğunun anadillerini konuşabildikleri, anlayabildikleri ancak yazamadıkları görülmektedir. Bu bulgu anadilinde eğitimin olmaması ile doğrudan ilişkili olarak değerlendirilmiştir. Bir dili konuşabilmek ve anlayabilmek becerisi günlük hayat içerisindeki kullanım ile mümkündür. Çocuklar anadillerini aile içinde ilk iletişim kurdukları insanlar aracılığıyla ve herhangi bir eğitim olmaksızın öğrenirler. Konuşmak ve anlamak, yapısal bir sorun olmadığı sürece bireylerin eğitim görmeden de kazanabildikleri beceriler arasındadır. Ancak okuma ve yazma becerileri örgün eğitim gerektiren becerilerdir ve bakıldığında tüm dünyada eğitim sisteminde kazandırılan ilk beceri de okuma-yazma becerisidir. Türkiye’de anadili Türkçe’den farklı olan çocukların okula başlamaları ile birlikte ikinci bir dil hayatlarına girmekte ve bu dille okuma ve yazma becerilerini kazanmaları beklenmektedir. Ancak hayatlarının ilk 6 yılını Türkçe’den farklı bir dille iletişim kurarak geçiren çocuklar için ikinci dili öğrenmek zorlaşırken anadilini de yazma ve okuma alanlarında kullanma becerisi de gelişmemektedir. Bu durum iki dilli çocukların öğrenme sürecini olumsuz etkilediği gibi anadillerine hâkim olmalarının önünde de bir engel teşkil etmektedir.

Katılımcıların, özellikle de çocukların anadillerini nereden öğrendikleri sorusu üzerinden elde edilen bulgular birbiri ile tutarlı bir biçimde anadilinin aileden öğrenildiğini göstermektedir. Türkiye’deki dil politikaları bağlamında düşünüldüğünde çocukların anadillerini çoğunlukla aileden öğreniyor olmaları oldukça beklendiği bir bulgudur. Türkiye’de okullarda anadilinde eğitim sistemi olmadığı gibi çocukların anadillerini daha iyi öğrenebilecekleri aile dışında kaynaklara ulaşma şansları da yok denecek kadar azdır. Türkiye’deki mevcut politika ve uygulamalara bakıldığında Zarak TV dışında Zazaca dilinde yayın yapan televizyon kanalının olmadığı, bu dilde yazılı ve görsel malzemenin üretilmediği ve bu dilin örgün eğitim dışında öğrenilebilmesine ilişkin bir sistemin de kurulmamış olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte katılımcıların %80’e yakınının anadillerini öğrenmek ve daha iyi konuşmakla ilgili bir istek ve motivasyonlarının olduğu da elde edilen bulgular arasındadır. Bu istek ve motivasyonun ortaya konması için katılımcılara kurs imkânı olsa katılıp katılmayacakları sorulmuş ve yaklaşık %70’inin katılmak istediği bilgisine ulaşılmıştır. Kurs katılma konusunda kentte yaşayan katılımcıların oranının daha yüksek olduğu elde edilen bir diğer bulgudur. Kırsal alanlarla kent merkezleri arasındaki bu farklılığın kentte yaşayanların anadillerini konuşmak konusunda daha dezavantajlı olmaları ve kentte kursa ilişkin imkanlarının daha mümkün olması ile ilgili olabileceği düşünülmüştür.

3.2.2. Anadilinin Kullanımı

Araştırmanın anadilinin kullanımı ile ilgili bölümünden elde edilen bulgulara bakıldığında ulaşılan ilk bulgu tüm katılımcıların anadillerini Zazaca olarak tanımlamaları olmuştur. Anadilini farklı bir dil olarak tanımlayan katılımcıya rastlanmamıştır. Bu bölümde ev içinde hangi dilin daha çok konuşulduğu ve anadilinin ev içinde ne sıklıkta konuşulduğu soruları ile ev içinde anadilinin kullanımı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bulgular incelendiğinde ebeveynlerin Zazaca cevabını çocuklardan daha fazla verdiği görülmektedir. Aynı zamanda çocuklar içerisinde oğlan çocuklarının kız çocuklarına oranla çok daha fazla ev içinde Zazaca dilini kullandıkları görülmektedir. Çocuklar arasındaki bu farklılığın oğlan çocukların ağırlıklı olarak kırsal alandan kız çocuklarının ise ağırlıklı olarak kent merkezlerinden katılmış olması ile ilgili olabileceği düşünülmüştür.

Ev içinde anadilinin konuşulma sıklığına bakıldığında yine ebeveynlerin çocuklarından daha sık anadillerinde iletişim kurdukları görülmektedir. Çocukların eğitim hayatında aktif olarak yer alması ve eğitim dilinin de Türkçe olması çocukların ev içinde de Türkçe konuşmaya devam etme ihtimallerini artıracak bir etken olarak düşünülmüştür. Ev içinde çocukların ebeveynleri ile ebeveynlerin de çocukları ile anadillerinde konuşmalarına ilişkin görüşlerinin farklı olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular ebeveynlerin çocukları ile sıklıkla anadillerinde konuştuklarını gösterse de çocukların kendileri ile anadillerinde iletişim kurulduğuna ilişkin algıları daha düşüktür. Türkiye’de anadilinin eğitimde kullanılmasına ilişkin yürütülen bir çalışmada ailelerin çocuklarının Türkçe konuşmalarını teşvik etmek üzere ev içinde onlarla Türkçe konuşmaya çalıştıklarına ilişkin bulgulara rastlanmıştır (Coşkun, Derince, Uçarlar ve Yarası, 2010). Bu araştırmadan elde edilen veriler de bu bulgularla tutarlı görünmektedir. Eğitim dilinin Türkçe olması nedeniyle ailelerin çocuklarının eğitimdeki başarılarını düşünerek onlarla Türkçe konuşmaya çalışmaları olasılık dahilindedir.

Şimdiye kadar anadilinin bilinmesi ve kullanımına ilişkin verilerden en büyük farklılaşma anadilinin sokakta/sosyal hayatta (kamusal alanda) kullanımı ile ilgili sorularda görülmüştür. Ebeveynler ve çocuklar arasında dilin kullanımına ilişkin bariz farklara rastlanmış olsa da şimdiye kadarki sorularda ev içinde ağırlıklı olarak anadilinin kullanıldığı görülmüştür. Çocukların %58,8’i sokakta/oyun oynarken Türkçe konuştuklarını ifade ederken bu oran kız çocuklarında %76’dır. Kentte yaşayan çocukların ise %91,4’ü sokakta/oyun oynarken Türkçe konuştuklarını söylemişlerdir. Ancak bu farklılık ebeveyn katılımcılarda ortaya çıkmamıştır. Ebeveynler sokakta/sosyal hayatlarında ağırlıklı olarak anadillerinde iletişim kurduklarını ifade etmişlerdir. Çocuklara ilişkin bulgularda sokakta ve oyun oynarken Türkçe dilinin anadillerinden daha sık kullanılması eğitim ortamlarındaki resmi dil ile ilişkili olarak düşünülmektedir. Türkiye’deki resmi dilin Türkçe olması ve eğitimde Türkçe’nin kullanılması çocukların okul ortamında ve okul arkadaşları ile sokakta ağırlık olarak Türkçe konuşmalarında önemli bir etken olarak değerlendirilebilir.

3.2.3. Anadilinde Eğitim

Araştırma bulgularının üçüncü bölümünü anadilinde eğitim konusu oluşturmuştur. Çocukların anadillerinde eğitim almak isteyip istemediklerine ilişkin bulgulara bakıldığında 6-9 yaş arasındaki çocuklar dışında %65 oranında istekli oldukları görülmektedir. 6-9 yaş grubundaki çocukların anadilinde eğitim almaya yönelik isteklerinin diğer yaş gruplarına göre daha düşük olması bu yaş grubundaki çocukların anadilinde eğitim ile ilgili, yaşları gereği, farkındalıklarının henüz oluşmamış olması ile ilgili olarak değerlendirilmiştir. Ebeveynlere de anadilinde eğitimle ilgili bir talepleri olup olmadığı sorulduğunda %70 oranında böyle bir taleplerinin olduğu görülmüştür. Bu

bulgulara zıt bir şekilde çocukların okullarında anadillerini seçmeli ders olarak seçme oranlarının veya anadilinde seçmeli ders önerme oranlarının oldukça düşük olduğu görülmüştür. Anadillerini öğrenme istek ve motivasyonları yüksek bulunan bu çocukların neden seçmeli dersi seçmedikleri sorulduğunda ise kendilerine böyle bir seçenek sunulmadığı dile getirilmiştir.

Bildiği üzere "Yaşayan Diller ve Lehçeler" dersi 2012-2013 eğitim öğretim dönemi itibarıyla müfredata seçmeli ders olarak girmiştir. Bu seçmeli dersin açılabilmesi ise 10 öğrencinin dersi seçmesi kriterine bağlanmıştır. Ancak yapılan araştırmalardan [Memduhoğlu ve Mazlum, 2013] ve konuya ilişkin haberlerden^{13,14} takip edilebileceği üzere bu derslerin açılma oranlarının düşük olduğu, çocuklar seçmiş olsalar bile dersin açılması ile ilgili okul idarelerinde inisiyatif olduğu ve derslerin çoğunlukla öğretmen kadrolarının yetersiz olması nedeniyle açılmadığı ortaya konmaktadır. Çocukların eğitim ortamlarında anadillerini öğrenebilmeleri/geliştirebilmeleri için tek fırsat olan bu uygulamanın pek çok farklı gerekçe ile hayata geçirilmediği görülmektedir.

3.2.4. Anadilinin Önemi ve Korunması

Araştırma bulgularının son bölümü anadilinin önemi ve korunması ile ilgilidir. Bu bölümde anadilinde konuşmanın neden önemli olduğu, anadilinin nasıl korunabileceği ve anadilinin yok olması ile ilgili tehlikelerin neler olduğu araştırılmıştır.

Katılımcılara öncelikle anadilinde konuşmanın ne kadar önemli olduğu sorulmuştur. Hem çocukların hem de ebeveynlerin anadilinde konuşmanın önemli olduğunu düşündükleri görülmüştür. Anadilinde konuşmanın neden önemli olduğu ile ilgili olarak çocukların ve ebeveynlerin büyük bir bölümü "anadilimiz olduğu için" yanıtını vermişlerdir. Dolayısıyla katılımcıların önemli bir kısmının herhangi farklı bir neden aramaksızın sadece anadilleri olması gerekçesi ile bu dili konuşmayı önemsedikleri görülmektedir. Ebeveynler aynı zamanda anadilinin kültürleri ve tarihleri olduğuna da değinmişlerdir.

Anadilinin korunması ile ilgili olarak çocukların anadilinde konuşmanın yaygınlaşması gerektiğine vurgu yaptıkları görülmüştür. Ancak çocukların önemli bir kısmının da bu konuda bir fikirlerinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Dillerin yaşamaya devam etmesi bir yönüyle dilin önemine ilişkin erken dönemde kazanılan farkındalıkla da ilişkilidir. Bu bağlamda dilin önemine, nasıl korunacağına ilişkin farkındalığı olmayan veya az olan bireylerin varlığı dilin yok olması açısından bir risk olarak değerlendirilebilir. Ebeveynler anadillerinin yok olmasının önündeki en büyük tehlikeyi anadillerinde konuşulmaması olarak değerlendirmişlerdir. Katılımcıların bir kısmı anadilinde eğitimin olmamasına vurgu yaparken bir kısmı da anadili ile ilgili devlet baskısına işaret etmiştir.

İfade edilen her bir tehlike gerçekten de dillerin yok olması ile ilgili riskler arasındadır. Devletlerin politikaları, anadilinde eğitim imkanının sunulmaması dillerin yok olmasına etki eden en önemli faktörler arasındadır.

Dillerin yok olmasına ilişkin en önemli göstergelerden biri de dili aktif olarak kullananların yaş gruplarıdır. Çocuklara ev içinde farklı yaş grubundaki kişilerin anadillerini ne sıklıkta konuştuğu sorularak çocukların bu alandaki gözlemlerine başvurulmuştur. Alınan cevaplar anadilinin kullanımının yaş azaldıkça azalma eğiliminde olduğunu bariz bir şekilde göstermektedir. Bu

13- <https://www.evrensel.net/haber/574106/21-subat-dunya-anadili-gunu-anadilinde-egitim-neden-onemli>

14- <https://bianet.org/bianet/egitim/240426-meb-kurtceyve-sadece-3-kontenjan-ayirdi>

sonuca etki eden pek çok sosyolojik ve teknolojik faktör olduğu söylenebilir. Eğitimde resmi dilin Türkçe olması ve genç kuşağın yaşlı kuşağa göre eğitim hayatında daha aktif yer alması, görsel ve yazılı medya araçlarının Türkçe olması ile kuşaklar içinde okuma bilenlerin bu araçları daha çok kullanmaları gibi nedenler bunlar içerisinde sayılabilir. Televizyonun hayatımıza girmesi ve köylerden şehre gidip gelmelerin artması veya tamamen şehre göç gibi değişimlerin de göz ardı edilmemesi gerekir.

Zazaca lehçesinin kuşaksal dönüşümüne ilişkin nitel görüşmelerin yapıldığı bir çalışmada (Meşe, 2019) katılımcılardan birinin konu ile ilgili aktarımı şu şekilde olmuştur: "Annem gelirdi. Zaten yaşlılar televizyonu sevmiyordu. Şeytan icadı diyorlardı. Biz ise tam tersine çok seviyorduk. Azıcık Türkçe öğrendiysek televizyon sayesinde. Fakat televizyon sayesinde çocuklarımız çok daha iyi Türkçeyi biliyor." Tahmin edileceği üzere yaşamın içerisindeki tüm bu değişimlere genç kuşağın katılımı ve adaptasyonu yaşlı kuşakla karşılaştırıldığında daha hızlı ve daha çoktur. Bu da dilin kullanımını etkilemektedir.

4. Sonuç Yerine

Anadili Zazaca olan topluluklar kendi öz mekanlarında ve toplumsal yapıları içinde dillerini ihtiyaçları doğrultusunda geliştirip günümüze kadar getirmeyi başarmışlardır. Son yüzyılda yaşanan çok büyük değişimlerle beraber Zazaca lehçesini kullananların köylerden kentlere doğru ciddi oranda göç ettikleri bilinmektedir. Kendi mekânında kendi toplumunun bütün ihtiyaçlarını karşılayabilen Zazaca, şehirleşmeyle beraber yaşanan bu çok hızlı toplumsal dönüşüme ayak uydurmakta zorlanmıştır. Hiçbir statüsü olmayan ve üstüne yoğun bir şekilde asimilasyon politikalarına maruz kalan bir dilin bu kadar hızlı yaşanan toplumsal dönüşümlere adapte olup gelişim gösterebilmesini beklemek imkansızdır. Bu haliyle Zazaca günümüz toplumunda siyasetten ekonomiye, sanattan sosyal bilimlere, hukuktan eğitime birçok alanda gerekli olan terminolojiye sahip değildir. Son yıllarda eğitim, sanat ve yerel yönetim gibi alanlarda gerekli terminolojinin oluşturulması çabasıyla çalışmalar yapılırsa da yeterli bir gelişim sağlanmadan belediyelere kayyum atanması, bu çalışmaları yürüten ve destekleyen çoğu dernek, enstitü, vakıf vb. kuruluşların kapatılmasıyla çalışmalar sonuçsuz kalmıştır.

Bir dilin kullanım düzeyinin en net gözlemlenebildiği alanlardan biri ekonomidir. Pazarda kullanılan dil o toplumdaki hâkim dil hakkında bize önemli veriler vermektedir. Sadece Zazaca konuşanların yaşadığı küçük bazı ilçeler dışında pazar dilinin Zazaca olduğunu söyleyemeyiz. Kürtçe'nin Kurmanci ve Zazaki lehçelerinin beraber yaşadığı Diyarbakır gibi illerde dahi pazar dili Türkçe'dir.

Değindiğimiz bu parametrelerin dışında, bilindiği üzere bir teknoloji çağı içerisindeyiz. İnsanlar zamanlarının büyük bir kısmını teknolojik aletlerle geçirmekte, iş ve işlemlerini bu teknolojik araçlar üzerinde gerçekleştirmektedirler. Ancak bu kadar sık kullanılan ve günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olan teknolojik araçların hemen hemen hiçbiri Zazaca dil desteği sunmamaktadır. Örneğin, çok yoğun bir şekilde kullanılan Facebook, Instagram, Twitter gibi sosyal medya platformlarının hiçbir uygulamasında Zazaca dil desteği mevcut değildir. Katkısı olabilecek fırsatlardan biri yalnızca Zazaca'nın içerik üretiminde kendisine yer bulabilmesidir. Twitter, Facebook ve bloglar gibi sosyal medya platformları Zazaca yazarlar ve okumak isteyenler için bir alan açma hizmeti sunmaktadır.

Bir dilin yaşamsal olabilmemesinin ve sürdürülebilirliğini sağlamanın önemli destekleyicilerinden bir diğeri de dilin kamusal hizmetlerde kullanımının desteklenmesidir. Fakat Türkiye'de hiçbir kamusal hizmet Zazaca verilmemektedir. Nüfusunun tamamına yakının Zazaca lehçesinde konuştuğu yerleşim yerlerinde dahi kamu hizmetler Türkçe verilmektedir.

Bu araştırma sonuçları ve ulaşılan literatür bağlamında dikkat çekilmesi gereken en önemli noktalardan biri dilin kullanımının gündelik yaşamda yavaş yavaş azalmaya başlamasıdır. Dağ köyleri olarak tabir edilen dağlık alandaki köyler dışında kalan merkezlerin neredeyse tamamına yakınında çocuklar gündelik yaşamda Zazaca'yı çok seyrek kullanmaktadırlar. Özellikle kent/ilçe merkezleri ve buralara yakın yerleşim yerlerinde anadili Zazaca olanlar çoğunlukla Türkçe, ardından Kürtçe'nin Kurmanci lehçesi, sonrasında Zazaca konuşmaktadırlar. Eğitim süreci ve kamusal alanlarda Türkçe'yi, ticari ilişkilerde ise Kürtçe'nin Kurmanci lehçesini öncelikli durumda oldukları görülmektedir.

Bununla birlikte gidilen köylerdeki yurttaşların çok büyük bir çoğunluğu dilin korunması ve konuşulması gerektiğine inandıklarını belirtmiş ve bu noktada buldukları merkezlerde dil kursu imkânının olmasının dilin kullanımı ve gelişimi açısından önemli olduğunu belirtmişlerdir. Görüşme yapılan çoğu katılımcı anadili eğitiminin olmamasının dilin gelişimi önündeki en büyük engellerden biri olduğunu belirtmiştir. Dağlık alanlardaki köylerde yaşayan yaşlı okul çağındaki çocukların okula gitmeden önce Zazaca konuştukları ama eğitim süreci içerisinde Zazaca'yı 'neredeyse' unutup gündelik tüm iletişimlerini Türkçe gerçekleştirdikleri gözlemlenmiştir.

Saha çalışması sonuçlarına göre dilin sahiplenilmesi ideolojik bir tavrın ötesinde tarih ve kültür aktarımı olarak görülmektedir. Çalışmanın yapıldığı alanlarda kimi zaman karşıt siyasi eğilimler ve değerlendirmeler yapılsa da dilin korunması ve konuşulmasına dair bir fikir birliği olduğu görülmektedir. Erzincan, Dersim ve Varto gibi alevi nüfusun çoğunluklu olduğu yerlerde dil bir nevi inancın da aktarım aracı olarak görülmekte olup diğer bölgelerde de tarihi ve kültürel mirasın en sağlıklı aktarım biçiminin anadili ile mümkün olacağına dair inancın güçlü olduğu görülmektedir.

Son olarak anadilin kültürel ve folklorik bir öge olarak görülmesinin de kıymetli olduğu ama bir dilin yaşayabilmesi için en başta resmi bir statüye sahip olup eğitim dili olması gerektiği açık bir biçimde görüşmeciler tarafından ortaya konulmuştur. Dilin durumuna müdahale edilmemesi halinde ortalama 50 sene sonra Zazaca konuşan kimsenin kalmayacağı ya da çok lokal olarak belirli dar bölgelerde sayılı kişilerce konuşulan bir dil pozisyonuna düşeceği hâkim kanı olarak sahada gözlemlenmiştir.

Güvensiz diller kategorisindeyken güvenli diller kategorisine geçiş yapabilen Galler dilinin hikayesini¹⁵ kısaca hikayesine yer vermek gerekirse;

Tarih içerisinde günümüz İrlanda, İskoçya ve Galler üzerinde konuşulan Galce'nin belli bir dönemde İngiliz devleti tarafından çeşitli gerekçelerle okullarda konuşulması yasaklanmış (1872) ve o günden başlayarak Galce'nin gün geçtikçe kamusal alanda kullanımı azalmış ve kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Her dönem dilin kaybolmaması için çalışma yürüten aydınlar olsa da 1970'li yıllara gelindiğinde Galce dili gerek İngiltere'nin politikaları gerekse de sosyal ve ekonomik anlamda bir getirisi olmadığından asimilasyon sürecini yaşamıştır. Hikâyenin bundan sonraki kısmı kaybolmayla yüz yüze bırakılmış bir dilin yeniden nasıl canlandırılabileceğini anlamamız açısından çok kıymetlidir. 20. yüzyılda genel olarak Galler toplumu içinde Galce'nin hayatta kalabilmesine dönük çabalar olmuştur. Ancak bu çabalar 1990'lı yıllarda toplumsal bir boyut kazanıp bir programa dönüşebilmiştir. 1993 ve 1998 yıllarında Hükümet kamusal alanda Galce dilinin eşit muamele görmesini sağlayacak çeşitli yasal düzenlemeler yapmıştır. Yasal düzenlemelerin yanı sıra Galce'nin geleceği ile ilgili bir taslak hazırlanıp halka sunulmuş, toplumun aktif katılımıyla aylar süren tartışma ve fikir alışverişleri sonucunda "Galce Dil Programı" oluşturulmuştur. Bu programın uygulanmasını sağlamak için de "Galce Dil Kurulu"

15- Sürece ilişkin tüm bilgiler https://en.wikipedia.org/wiki/Welsh_language adresinden derlenmiştir.

kurulmuştur. 1997 yılında kurulan "Galler Ulusal Meclisi" ile beraber Galce ile ilgili yükümlülükler kamunun yanı sıra özel sektöre de aktarılmaya başlanmıştır. 7 Aralık 2010'da Galler Meclisi Galce dilinin gelişmesi adına bir dizi önlemlerle ilgili kararı oy birliği ile almış, alınan tedbir kararları kraliyet onayına sunulup kabul edilmiş ve bu şekilde Galce İngiltere'nin bir kısmında hukuken resmi dil statüsü kazanmıştır. Tüm bu uygulamaların yanı sıra Galce'nin hayatta kalabilmesi için atılan en önemli adımlardan biri dilin 16 yaşına kadar okullarda zorunlu olması olmuştur. Aslında 2000'li yıllardan önce de Galce okullarda yer bulabiliyordu, ama hep birkaç saatle sınırlı Galce öğretimi derslerinden ibaretti. 2000'li yıllardan sonra Galce ile anadilinde eğitime geçilmiş oldu. Galce'nin kaybolmasını engelleyen en önemli güç anadilinde eğitim sistemine geçilmesi olmuştur. Yaşanan bu süreçler sonucunda Galce şu an canlı ve dinamik bir dil olarak güçlenerek yaşamaya devam etmektedir.

Ne yazık ki kaybolma tehlikesi altındaki bütün dillerin kaderi Galce ile aynı olmamıştır. Dünya, son üç kuşakta, kısıtlı sayıda konuşulan dillerin son temsilcilerinin ölmesiyle 200 lisansı yitirmiştir.¹⁶ UNESCO'nun yayımladığı Atlasa göre Türkiye'deki üç dil kaybolmuştur. Kapadokya Yunancası, dünyada da son derece tehlike altında olan dillerden biridir. Diyarbakır Lice'deki Kamışlı köyünde konuşulan Mlahso da kaybolmuş diller arasındadır ve Suriye'ye göç eden köylülerden İbrahim Hanna'nın 1995'te ölümüyle bu dil de ölmüştür. Ubıhça da Tefvik Esenç'in 1992'de ölmesiyle kaybolmuştur.¹⁷

Galce ve son yıllarda Türkiye'de kaybolan bu üç dil örnekleri üzerinden değerlendirme yapacak olursak çok hayati bir soru aklımıza gelmektedir: Bir dil yok olmaktan nasıl korunabilir?

Bu soruya karşılık UNESCO kılavuzunda:

"Bir dili yok olmaktan koruyabilmek için yapılabilecek en önemli şey insanların o dili konuşabilmesi ve çocuklarına öğretebilmesi için uygun koşulları yaratmaktır. Bu genellikle, azınlık dillerini tanıyan ve koruyan ulusal politikaların, anadil eğitimini destekleyen eğitim sistemlerinin, o dili konuşan toplulukla dilbilimciler arasında bir yazı sistemi ve biçimsel yapı kazandırmak için yaratıcı bir iş birliğinin var olmasını gerektirir. En belirleyici etken dili konuşan topluluğun dile yönelik tutumu olduğundan, çok dilliliği ve azınlık dillerine saygıyı yürekleyen, bir dili konuşmanın ödev değil, zenginlik olduğunu hissettiren toplumsal ve siyasi bir ortam oluşturmak esastır."¹⁸ yer almaktadır.

Zazaca ne kadar eski ve kadim bir dil olsa da gün be gün kamusal alanda kullanımı azalmaktadır. Bu yok oluşun önünü günümüz politikaları ve bu politikalara rağmen yürütülen dil çalışmaları almak mümkün değildir. Şu an Zazaca üzerine yapılan çalışmaların birçoğu kişisel çabalar ile devam etmektedir. Zazaca lehçesini konuşanların asimilasyona karşı ortak bir politikaya sahip olduklarından bahsetmek ise oldukça güçtür. Bu lehçeyi konuşanların bir toplum olarak kendi kurumlarıyla, ortak bir program çerçevesinde mücadele etmesi gerekmektedir. Özelde Zazaca, genelde bütün diller ve kültürler üzerindeki yasakların kaldırılıp, bu topraklarda özgür bir şekilde yaşayıp gelişebilmeleri için uygun ortamın sağlanması gerekmektedir. Birçok çalışma dillerin kaybolmasının önüne geçilmesi için ortak önerilerde bulunmaktadır.

16- https://en.wikipedia.org/wiki/Welsh_language

17- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ub%C4%B1n%C3%A7a>

18- <https://bianet.org/bianet/bilim/112702-unesco-turkiye-de-15-dil-tehlikede#:~:text=Kesinlikle%20tehlikede%20olanlar%3A%20Abazaca%2C%20Hem%2C%29Finca,ba%2C%29Fka%20%2C%29%20Bclereler%20gitti%20ve%20Ermenice>

5. Öneriler

- Türkiye'nin taraf olduğu tüm sözleşmelerde anadili haklarına ilişkin çekinceler kaldırılmalıdır.
- Zazaca'nın kamusal alanda kullanımının önünün açılması için Anayasal düzeyde değişiklik yapılmalıdır.
- Türkiye'nin şimdiye kadar taraf olmadığı Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı, Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi ve Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına Dair Çerçeve Sözleşme başta olmak üzere anadili haklarını kapsayan uluslararası sözleşmelere taraf olunmalıdır.
- BM Çocuk Hakları Komitesi'nin sonuç gözlemleri dikkate alınarak ülke raporlarında Komite'nin istediği bilgiler açıklanmalı, raporlar ve sonuç gözlemleri Zazaca'ya çevrilerek yaygınlaştırılmalıdır.
- Çocukların anadillerini evlerinde öğrenmeye başlamaları için ebeveynler desteklenmelidir.
- Yaşayan Diller ve Lehçeler seçmeli dersi açılması, öğrencilerin seçim süreci ve öğretmen atamaları gibi konularda somut adımlar atılmalıdır.
- Zazaca lehçesini konuşanların yoğun yaşadığı bölgelerde Zazaca bilen çift dilli öğretmenler istihdam edilmelidir.
- Zazaca eğitim veren özel okullar teşvik edilmelidir.
- Zazaca görsel ve yazılı medya ürünlerinin artması için ilgili kurum ve kuruluşlar desteklenmelidir.
- Çocuklara yönelik Zazaca kaynaklar (TV kanalları, kitaplar, dergiler vb.) oluşturulmalıdır.
- Anadilinde eğitim alamamanın çocukların gelişimsel süreçlerine etkisi konusunda akademik çalışmalar yürütülmelidir.
- Çocukların anadillerine ilişkin algı ve tutumlarını ortaya koyan daha fazla sayıda araştırma yapılmalı ve tüm araştırma süreçleri ile saha çalışmalarına çocukların da katılması sağlanmalıdır.

Kaynakça

İnternet Üzerinden Erişilen Kaynaklar

1. TBMM Anayasa Komisyonu Tutanak Dergisi, 11. Toplantı, 14 Temmuz 2017 https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=1932
2. https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehemed_Malm%C3%A4sani_j
3. <https://www.evrensel.net/haber/29000/zazak-welat-verroj-cikti>
4. <http://www.zazaki.net/haber/newepel,-ilk-kirmancca-zazaca-gazete--899.htm>
5. <https://www.gazeteduvar.com.tr/kultur-sanat/2019/12/22/xwebun-yayina-basladi>
6. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/117-medeni-ve-siyasi-haklara-iliskin-uluslararası-sozlesme/>
7. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>
8. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/120-ekonomik-sosyal-ve-kulturel-haklara-iliskin-uluslararası-sozlesme/>
9. <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>
10. [10] <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/183823-yasayan-diller-ve-lehceler-dersi-ve-anadilinde-egitim-hakki>
11. <https://bianet.org/bianet/diger/220227-iki-saatlik-zazaca-dersinde-dilimizle-kacamak-bir-ask-yasiyoruz>
12. <https://bianet.org/bianet/diger/220090-kurtce-kurmanci-dersi-kapanir-korkusundan-tayin-bile-isteyemiyoruz>
13. <https://www.evrensel.net/haber/374106/21-subat-dunya-anadili-gunu-anadilinde-egitim-neden-onemli>
14. <https://bianet.org/bianet/egitim/240426-meb-kurtceye-sadece-3-kontenjan-ayirdi>
15. https://en.wikipedia.org/wiki/Welsh_language
16. https://en.wikipedia.org/wiki/Welsh_language
17. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ub%C4%B1h%C3%A7a>
18. <https://bianet.org/bianet/bilim/112702-unesco-turkiye-de-15-dil-tehlikede#:~:text=Kesinlikle%20tehlikede%20olanlar%3A%20Abazaca%2C%20Hem%C5%9Fince,ba%C5%9Fka%20%C3%BCkelere%20gitti%20ve%20Ermenice>

Akademik Kaynaklar

- Alay, O. [2020]. Sözellikten Yazılıya: Kirmancca [Zazaca] Sözlü Edebiyatla İlgili İnternal ve Eksternal Araştırmalara Dair Bir Değerlendirme, Kordinatör: Shahab Vali. Yazınsal Varoluştan Akademik Literatüre Kirmancca [Zazaca], İstanbul: Vate Yayınları.
- Can, M. [2018]. Kirmancca [Zazaca] Bibliyografyası (1963-2017). [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü
- Can, M. [2020]. Türkiye'de Kirmancca [Zazaca] Üzerine Yazılan Yüksek Lisans Tezlerinin Bibliyometrik Analizi (2013-2020). The Journal of Mesopotamian Studies, 5(Özel), 33-48.
- Coşkun, V., Derince, M. Ş., Uçarlar, N. [2010]. Türkiye'de Eğitimde Anadilinin Kullanılmaması Sorunu ve Kürt Öğrencilerin Deneyimleri. Disa Yayınları, Diyarbakır.
- Evirgen, A. E. Kafkas Dilleri Üzerine Türkiye'de Yapılan Tezler Bibliyografyası. Tehlikedeki Diller Dergisi, 11(18), 183-212.
- Gander, J. M. ve Gardiner, W. H. [2010]. Çocuk ve ergen gelişimi (Dönmez, A., Çelen, N., Onur, B. Çev.). Ankara: İmge Kitapevi. 185-199
- Memduhoğlu, H. B., ve Mazlum, A. G. [2013]. Seçmeli ders uygulamasının sosyal ve pedagojik temelleri ve yansımaları. Kesintili On İki Yıllık Zorunlu Eğitim Modelinde Seçmeli Dersler Sempozyumu, 51.
- Moseley, C. [2012]. The UNESCO atlas of the world's languages in danger: Context and process. World Oral Literature Project.
- Sadoğlu, H. [2002]. Uluslaşma sürecinde Türk dil politikaları (1839-1950).
- Sadoğlu, H. [2017]. Türkiye'nin Yakın Dönem Dil Politikaları. PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(1), 57-66.
- Selcan, Z. [2011, Mayıs]. Zaza Dilinin Tarihi Gelişimi. I. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu, Bingöl Üniversitesi Yayınları
- Söylemez, İ. [2011]. Geçmişten Günümüze Zazaca Dergiler: Kronoloji, Sorunlar ve Çözümler. I. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu, 13-14.
- Varol, M. [2015]. Zazaca yazılan eserlere dair bir bibliyografya (1899-2014). Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi, 1(1), 39-54.
- Zilan, B. [2017]. Di Kitabê Muhemmedê Şêx Ensarî: "Raro raşt" û "Me'lumatê Dîniye (Metn û Cigêrayîş). İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî

www.giyav.org.tr

Elazığ Cad. Mimar Sinan Mah. Diyar Galeria C Blok Kat:4 No:10 Yenişehir / Diyarbakır
t: (0412) 223 00 90 f: +90 (412) 00 90 e: g.vakfi@gmail.com w: goctvakfi@gmail.com

www.giyav.org.tr